

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
Кафедра соціальних теорій

Серія: Навчально-методичні посібники

Л.І. КОРМИЧ
Т.М. КРАСНОПОЛЬСЬКА

ПОЛІТИЧНІ СТРАТЕГІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Навчально-методичний посібник

*Для студентів
факультету правової політології та соціології*

Одеса
Фенікс
2015

Автори:

Кормич Л.І. – доктор історичних наук, професор, завідувача кафедрою соціальних теорій Національного університету «Одеська юридична академія»;

Краснопольська Т.М. – кандидат політичних наук, доцент кафедри соціальних теорій Національного університету «Одеська юридична академія».

**Рекомендовано навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»,
протокол № 3 від 15 квітня 2015 р.**

Рецензенти:

Сіленко А.О. – доктор політичних наук, професор, проректор з навчальної та виховної роботи, завідувача кафедрою політології Одеської національної академії зв'язку ім. О.С. Попова;

Пишемуха В.Г. – кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри загальногуманітарних дисциплін Міжнародного гуманітарного університету.

Кормич Л.І.

Політичні стратегії сучасної України : навч.-метод. посібник / Л.І. Кормич, Т.М. Краснопольська. – Одеса : Фенікс, 2015. – 104 с. (Сер. «Навчально-методичні посібники»).

Навчально-методичний посібник призначений для надання допомоги студентам, які вивчають дисципліну «Політичні стратегії сучасної України».

У навчально-методичному посібнику викладено зміст навчальної дисципліни за темами лекцій та практичних занять, практичні завдання зі спецкурсу, перелік тем для самостійної роботи, питання для перевірки знань з навчальної дисципліни, перелік тем рефератів, методичні рекомендації до роботи з першоджерелами, список рекомендованої літератури та короткий словник термінів.

Посібник підготовлено відповідно до освітньо-професійної програми вищої освіти за професійним напрямком 6.030104 «Політологія».

Посібник рекомендовано використовувати у навчальній роботі при підготовці фахівців на таких рівнях вищої освіти – бакалаврський рівень, магістерський рівень.

© Кормич Л.І., Краснопольська Т.М., 2015

© Оформлення ПП «Фенікс», 2015

I. ВСТУП

Навчальна дисципліна «Політичні стратегії сучасної України» спрямована на формування у фахівців політологів розуміння змісту та напрямків розвитку держави і суспільства України на сучасному етапі.

Спираючись на знання закономірностей та історичних надбань цивілізаційного розвитку, студенти набувають навичок аналітичної та прогностичної діяльності щодо визначення перспектив, завдань та труднощів суспільних змін та перебудови держави.

Предметом навчальної дисципліни «Політичні стратегії сучасної України» виступає комплексний аналіз різних аспектів трансформації держави і суспільства, які пов'язані з економікою, культурою, державним будівництвом і формуванням розвиненого громадянського суспільства, особливостями внутрішньої і зовнішньої політики.

Сучасні українські політичні стратегії розглядаються крізь призму світового досвіду, враховують процеси глобалізації, які впливають на національну специфіку тощо.

Все це дозволяє сформуванню у студентів цілісне уявлення щодо стратегій розвитку України на сучасному цивілізаційному етапі.

Матеріал орієнтований на конкретні напрямки політичної діяльності.

На лекційних заняттях студенти знайомляться з теоретичним матеріалом стосовно характеристики стратегій розвитку сучасної України.

На семінарських заняттях студенти мають показати вміння самостійного аналізу та навички об'єктивного прогнозування політичних ситуацій.

Міжпредметні зв'язки: навчальна дисципліна «Політичні стратегії сучасної України» належить до циклу теоретичних соціально-гуманітарних дисциплін і тісно пов'язана з такими навчальними дисциплінами як «Політологія», «Порівняльна політологія», «Паритетна демократія», «Взаємодія громадянського суспільства та правової держави», «Світова політика і міжнародні відносини», «Соціологія» тощо. Вивчення вказаної навчальної дисципліни базується на знанні навчальних дисциплін попередніх трьох курсів програми підготовки бакалавра-політолога, серед яких: «Політологія: вступ до

спеціальності», «Фундаментальні засади політичної теорії», «Теорія політичних систем» та інші.

Метою навчальної дисципліни «Політичні стратегії сучасної України» є допомога студентам оволодіти методологією та методикою аналізу і прогнозування особливостей та закономірностей державного і суспільного розвитку, забезпечити чітке наукове усвідомлення та розуміння студентами сутності та значення сучасних політичних стратегій.

В результаті вивчення курсу студенти мають **знати**:

- основні концепції сучасного політичного розвитку;
- нормативно-правові акти, що регламентують сучасні політичні процеси;
- закономірності та особливості стратегічного планування в різних сферах життя суспільства.

В результаті вивчення курсу студенти повинні **вміти**:

- об'єктивно оцінювати сучасні політичні концепції суспільного та державного розвитку;
- критично аналізувати процес розробки та реалізації політичних стратегій;
- застосовувати набуті знання в аналітичній роботі та прогнозуванні й моделюванні політичних ситуацій.

Завданнями курсу є ознайомлення студентів із законодавчою базою та матеріалами практики впровадження державних стратегій (як внутрішньополітичних, так і зовнішньополітичних) на сучасному етапі; ознайомлення студентів з науковими працями вітчизняних та зарубіжних фахівців, що досліджують сучасні політичні процеси та функціонування сучасних політичних інститутів, задіяних в реалізації внутрішньої і зовнішньої політики України.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 60 годин / 2 кредити ECTS.

II. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ

Навчальна дисципліна «Політичні стратегії сучасної України» є однією зі складових програми підготовки бакалаврів напряму 6.030104 «Політологія» та є важливою частиною політичної науки.

Перехід від політичних інститутів тоталітарної системи влади до демократії є складним процесом розвитку, в якому модернізація набуває глибинного політичного характеру, проектуючись на всі складові системної трансформації суспільства, формуючи внутрішньо-та зовнішньополітичні стратегії України.

На сучасному етапі розвитку України відбувається активний процес формування нової політичної системи. Складовими елементами цього процесу є: утвердження принципів демократії та парламентаризму, політичного плюралізму; забезпечення прав та свобод громадян; поділ політичної влади на законодавчу, виконавчу та судову; запровадження інституту президентської влади; визнання засобів масової інформації важливим елементом політичної системи; формування системи самоврядування тощо.

З огляду на реалії й особливості суспільного життя в Україні, стратегія розвитку політичної системи України характеризується такими параметрами:

- подальший розвиток і вдосконалення політичних відносин шляхом відкриття максимального простору для самоуправління суспільства на всіх рівнях його соціально-політичної організації;
- побудова справді демократичної, соціальної, правової держави з ефективно діючим парламентом, професійним висококваліфікованим урядом, незалежними судовими органами;
- формування інститутів громадянського суспільства як співтовариства вільних людей та їх громадських організацій, політичних партій, рухів, профспілок, кооперативів, асоціацій;
- розвиток політичної свідомості та політичної культури суспільства, а також її особистості як на загальнодержавному, так і на побутовому рівні;
- забезпечення необхідних умов для вільного розвитку нації загалом і кожного етносу зокрема, формування та підвищення національної свідомості й самосвідомості, національної культури;

- удосконалення діяльності ЗМІ, підвищення їхньої ролі у регулюванні політичних відносин, управлінні суспільством, формуванні політичної свідомості та політичної культури суспільства і кожного громадянина;
- своєчасне самооновлення політичної системи з урахуванням внутрішнього та міжнародного становища України (постійна самоадаптація).

Гармонізація політичної системи українського суспільства разом з ефективними економічними перетвореннями покликані забезпечити політичну та економічну безпеку держави, високий життєвий рівень її громадян.

Таким чином, все вищенаведене обумовлює актуальність вивчення політичних стратегій сучасної України.

Успішне вивчення курсу «Політичні стратегії сучасної України» передбачає освоєння студентами лекційного матеріалу, його закріплення та поглиблення на семінарських і практичних заняттях, самостійне вивчення нормативної, навчальної та наукової літератури.

Основним видом навчальних занять є лекції, призначені для засвоєння теоретичного матеріалу.

Лекція – це аудиторне заняття з курсом або його частиною (поток), що містять основні положення навчальної або спеціальної дисципліни, їх теоретичні проблеми, в тому числі новітні наукові досягнення. Тематику курсу лекцій наведено у тематичному плані навчальної дисципліни.

Основними завданнями, що визначають напрямок лекційних занять, є: характеристика структури теми; розкриття змісту категорійного апарату теми; висвітлення зв'язку теорії з практикою.

Лекція є теоретичною основою семінарських, практичних занять та самостійної роботи.

Самостійну роботу студента над лекцією умовно поділяють на три основні етапи:

- 1) підготовка до лекції, що відбувається заздалегідь і передбачає ознайомлення з рекомендованою навчальною літературою за конкретною темою, що її викладатимуть на лекції;
- 2) сприйняття і конспектування лекції, що полягає у засвоєнні усного матеріалу і його коротких записів (конспектуванні). При конспек-

туванні необхідно в результаті «переробки» інформації виділити основну думку лектора і стисло її викласти. Лекція не підлягає дослівному запису, за винятком формулювань, визначень, імен, найменувань політико-правових актів та літератури, хронологічних і статистичних даних, підсумкових висновків за темою;

- 3) подальша робота над лекцією, що передбачає додаткове доопрацювання конспекту на основі самостійного вивчення рекомендованої нормативної, навчальної, наукової літератури.

Семінарські заняття є логічним продовженням лекційного курсу. На них поглиблюють, закріплюють та деталізуються знання, отримані під час лекції і в результаті самостійної роботи.

Студент на семінарському занятті має продемонструвати знання теоретичного матеріалу, здатність використовувати його при вирішенні практичних завдань, уміння ясно та аргументовано висловлювати свої думки в усній та письмовій формі, оперуючи політологічною термінологією.

Під час проведення семінарських занять викладач використовує такі форми: вільне обговорення питань плану заняття в академічній групі; індивідуальна співбесіда з кожним студентом; виконання письмових, в тому числі контрольних, робіт; заслуховування доповідей, повідомлень, рефератів з найбільш складних питань та їх подальше колективне обговорення у групі тощо.

Важливими формами навчальних занять є індивідуальні навчальні заняття, консультації.

Індивідуальні навчальні заняття організовують з окремими студентами з урахуванням індивідуальних навчальних планів з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей. До видів індивідуальних завдань з курсу «Політичні стратегії сучасної України» належать реферати, з використанням першоджерел, та тестові завдання.

Місце курсу у системі політичної науки, його роль у професійній підготовці політолога й розташування в освітньо-професійній програмі вищої школи за професійним спрямуванням 6.030104 – «Політологія» обумовлює необхідність впровадження з цієї навчальної дисципліни сучасних досягнень вузівської педагогіки, нових навчально-організаційних форм і методів навчання.

З їхнього арсеналу Робочі плани з навчальних та спеціальних дисциплін політологічного циклу поряд з наведеними традиційними формами і методами навчання містять:

ЕО – експрес-опитування студентів;

ВТЗ – відкриті тестові завдання;

ЗТЗ – закриті тестові завдання.

Самостійна робота студента є однією з основних форм організації навчання, основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від обов'язкових аудиторних занять час.

Мета самостійної роботи – закріплення, поглиблення й узагальнення знань, здобутих на лекційних, семінарських і практичних заняттях. У процесі самостійної роботи у студентів формуються індивідуальні вміння та навички самостійного засвоєння навчальної та наукової літератури, нормативних джерел, використання сучасних інформаційних засобів і технологій.

Вивчення першоджерел складає основний зміст самостійної роботи.

Результати, отримані студентами на семінарських і практичних заняттях, враховують під час проведення підсумкового контролю з навчальної дисципліни. Формою такого контролю з навчальної дисципліни «Політичні стратегії сучасної України» є семестровий недиференційований залік. Результати заліку оцінюють за двобальною шкалою – «зараховано» і «не зараховано».

III. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№	НАЗВА ТЕМИ	Всього годин	Аудиторні заняття (в год.)		Самостійна робота (в год.)
			Лекції	Семін. (практ.)	
1	Предмет курсу «Політичні стратегії сучасної України». Методологія та історіографія дослідження політичних стратегій	1	1	—	—
2	Трансформаційні процеси в державотворенні	6	1	1	4
3	Демократизація суспільного життя в Україні	7	2	1	4
4	Внутрішньополітичні стратегії сучасної України	9	2	1	6
5	Пріоритети економічного розвитку	9	2	1	6
6	Стратегії культурного розвитку	8	1	1	6
7	Наука і освіта як складові стійкого розвитку України	8	1	1	6
8	Зовнішньополітичні стратегії незалежної України	12	2	2	8
Всього		60	12	8	40
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ – ЗАЛІК					

IV. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Тема 1. Предмет курсу «Політичні стратегії сучасної України».

Методологія та історіографія дослідження політичних стратегій

Предмет та завдання курсу, його місце в системі політичних знань. Сучасні методологічні підходи до аналізу політичних стратегій. Категорійний апарат вивчення проблем політичних стратегій. Основні напрямки наукового доробку щодо стратегій розвитку сучасної України.

При вивченні даної теми необхідно вивчити та засвоїти об'єкт та предмет дослідження навчальної дисципліни «Політичні стратегії сучасної України», завдання та методологію курсу, зв'язок з іншими дисциплінами та науками, а також категорійний апарат.

Предмет курсу – комплексний аналіз різних аспектів трансформації держави і суспільства, пов'язаних з економікою, культурою, державним будівництвом і формуванням розвиненого громадянського суспільства, особливостями внутрішньої і зовнішньої політики.

Метою навчальної дисципліни є допомога студентам оволодіти методологією та методикою аналізу та прогнозування особливостей та закономірностей державного й суспільного розвитку; забезпечити чітке наукове усвідомлення та розуміння сутності та значення сучасних політичних стратегій.

Теоретичною основою означеної навчальної дисципліни стали праці вітчизняних за зарубіжних вчених політологів, соціологів, філософів, юристів, психологів.

До проблем дослідження внутрішньо- за зовнішньополітичних стратегій держави у своїх публікаціях зверталися вчені-правознавці України: Є. В. Бурлай, В. В. Головченко, П. Б. Євграфов, В. К. Забігайло, Т. І. Ковальчук, А. М. Колодій, Є. О. Назаренко, М. М. Онищенко, Л. М. Павловська, П. М. Рабінович, В. Ф. Сіренко, В. Г. Сокурченко, В. М. Шаповал та інші.

Методологічною основою для вивчення предмету курсу є системний підхід до вивчення проблем формування внутрішньо- за зовнішньополітичних стратегій сучасної України.

В якості основних методів курсу виступають: діалектичний, логічний, структурно-функціональний, порівняльний, історичний, контент-аналіз тощо.

До понятійного апарату курсу слід віднести такі поняття, як: «політична стратегія», «політична тактика», «державна стратегія», «стратегічне планування», «стратегічна доповідь».

Політична стратегія і тактика являють собою теорію та практику участі в політичному житті, політичному процесі та політичній боротьбі, що застосовуються державною владою, суспільно-політичними силами і рухами. Стратегія визначає основний напрямок діяльності на великому історичному етапі. Її об'єктом є розробка і забезпечення досягнення головних цілей. У ній визначаються: розстановка своїх сил, нейтральні та протилежні сили, основні союзники, черговість завдань. Тактика визначає лінію політичної поведінки даного суб'єкта, способи і форми його діяльності стосовно конкретно-історичних умов. Тактика впливає із стратегії та визначається її установками.

Державна стратегія представляє собою систему змістоутворюючих політичних намірів держави. Ця стратегія не може бути гарантована наявністю будь-якої ідеології, вона повинна, по-перше, розроблятися шляхом узгодженого діалогу всіх громадян держави, по-друге, мати часові рамки для досягнення поставлених всередині неї цілей і спиратися на наявні або знову створювані ресурси.

Стратегічне планування передбачає: попередній аналіз ситуації і виділення вузлових точок і пріоритетів; повторний опис ситуації через характеристику вузлових точок і пріоритетів, приділяючи увагу їх зв'язкам з іншими непріоритетними аспектами; перспективне планування цілісної ситуації через роботу за пріоритетними напрямками і вузловими галузями та сферами; управління ресурсами (ресурсний аналіз, розподіл ресурсів і планування виробництва відсутніх ресурсів).

Таким чином, в навчальному курсі основа увага зосереджена на вивченні проблем формування внутрішньо- за зовнішньополітичних стратегій в українській державі.

Тема 2. Трансформаційні процеси в державотворенні

Політична система сучасної України. Конституційні зміни та їх вплив на інститут держави. Еволюція державного управління. Соціальне партнерство як модель відносин держави і суспільства.

При розгляді даної теми необхідно з'ясувати особливості політичної системи сучасної України, визначити шляхи проведення конституційних змін та перетворень в системі державного управління та проаналізувати значення соціального партнерства як моделі взаємодії держави та суспільства.

Процес формування нової політичної системи, що нині відбувається в Україні, включає такі складові: утвердження принципів демократії та парламентаризму, політичного плюралізму; забезпечення прав та свобод громадян; поділ політичної влади на законодавчу, виконавчу та судову; запровадження інституту президентської влади; визнання засобів масової інформації важливим елементом політичної системи; формування системи самоврядування тощо.

Проблема становлення політичної системи України полягає в тому, що наша держава пододала початковий етап перехідного періоду – проголошення незалежності й набуття атрибутів державності – і перейшла до етапу розвитку демократичних процесів, політичного та економічного облаштування, обравши демократичний тип політичної системи суспільства. Все чіткішими стають контури сучасної, повноцінної та цивілізованої країни з політичною та економічною визначеністю. Але цей процес відбувається складно, суперечливо, на тлі перманентних криз у політичній, економічній, соціальній та духовній сферах.

Криза, в якій опинилася Україна на зламі XX-XXI ст., є системою за своїм характером. Відповідно перед суспільством постало питання, якою має бути політико-ідеологічна доктрина державотворення. Щодо цього окреслилося два підходи.

Прихильники одного з них стверджують, що «оптимальною формою організації буття нації на сучасному етапі може бути тільки національна держава», так як молода українська державність є не просто наслідком розпаду радянської імперії, а закономірним історичним підсумком багатовікової боротьби українського народу за збереження власної етнокультурної ідентичності та побудову національної незалежної держави як найбільш дієвого чинника консолідації української нації.

Безперечно, національна ідея (національно-етнічний погляд на минуле, сучасне і майбутнє України) має бути повною мірою врахована в політико-ідеологічній доктрині державотворення. Але в багатонаціональній державі, якою є Україна, вона – надто делікатний інструмент, невміле поводження з яким може зруйнувати соціально-політичну стабільність.

Прихильники іншого підходу вважають, що пріоритет у державотворенні має належати громадянсько-правовій ідеї. В Україні суб'єктом права на самовизначення проголошено не націю, яка дала назву країні, а її народ загалом, тобто не етнічну спільність, а поліетнічне громадянське суспільство. За громадянським принципом, який відображено в Конституції України, формуються владні структури, здійснюється адміністративне і військове будівництво.

Стратегія розвитку політичної системи України передбачає такі заходи, як: подальший розвиток і вдосконалення політичних відносин шляхом відкриття максимального простору для самоуправління суспільства на всіх рівнях його соціально-політичної організації; побудова справді демократичної, соціальної, правової держави з ефективно діючим парламентом, професійним висококваліфікованим урядом, незалежними судовими органами; формування інститутів громадянського суспільства як співтовариства вільних людей, політичних партій, рухів, профспілок, кооперативів, асоціацій; розвиток політичної свідомості та політичної культури суспільства й особистості як на загальнодержавному, так і на побутовому рівні; забезпечення необхідних умов для вільного розвитку нації загалом і кожного етносу зокрема, формування та підвищення національної свідомості й самосвідомості, національної культури; удосконалення діяльності ЗМІ, підвищення їх ролі в регулюванні політичних відносин, управлінні суспільством, формуванні політичної свідомості та політичної культури суспільства і кожного громадянина; своєчасне самооновлення політичної системи з урахуванням внутрішнього та міжнародного становища України.

Соціальне партнерство являє собою форму соціальної взаємодії різноманітних державних органів та інститутів громадянського суспільства, яка дозволяє їм вільно виражати свої інтереси і знаходити цивілізовані способи їх гармонізації та реалізації.

Соціальне партнерство як форма соціальної взаємодії між різними інститутами суспільства передбачає налагодження діалогу

громадянського суспільства та держави. Саме продуктивний діалог між громадськими об'єднаннями та владою може забезпечити право участі громадян у процесі прийняття рішень з питань, які мають для них важливе значення.

Таким чином, основною метою трансформаційних процесів має стати формування сучасних управлінських інститутів, що забезпечують розвиток. Провідним завданням є стабілізація політичної ситуації у країні за умов ефективної взаємодії органів державної влади. Це відбувається завдяки системним реформам.

Інструментами програми реформ є: завершення трансформації політичної системи, адміністративна реформа, реформа судової системи, а також зовнішньополітичне забезпечення стратегічних національних інтересів.

Найважливішими завданнями конституційної трансформації є: законодавче забезпечення норм Конституції, які стосуються функціонування ключових інститутів державної влади (закони про Кабінет Міністрів, про гарантії і механізми реалізації конституційних повноважень Президента України, про центральні і регіональні органи виконавчої влади); реальне, а не декларативне розширення прав місцевого самоврядування (ключове завдання – забезпечення фінансової і ресурсної самодостатності місцевих рад; проте розширення повноважень місцевого самоврядування не повинно зруйнувати цілісність та єдність системи державного управління).

Адміністративна реформа має бути спрямована на модернізацію, оптимізацію і департизацію державної служби. Основні напрямки: оптимізація структури і функцій органів державного управління (шляхом дебюрократизації, децентралізації та дерегуляції), модернізація інституту державної служби; адміністративно-територіальна реформа (реформування відносин між центром і регіонами); забезпечення громадського контролю за функціонуванням сфери державного управління тощо.

Тема 3. Демократизація суспільного життя в Україні

Розвиток громадянського суспільства та забезпечення прав людини як мета політичного реформування. Партійне будівництво в незалежній Україні. Динаміка виборчих процесів.

При підготовці до даної теми необхідно розглянути основні демократичні перетворення в Україні, визначити характерні риси динаміки виборчих процесів, партійного будівництва та ступінь забезпечення прав людини в нашій державі на сучасному етапі її розвитку.

На шляху формування української політичної нації мають бути сформовані відповідні демократичні механізми, які здатні спрямувати конфліктну енергію в напрямку демократичних проєктів. Демократизація суспільно-політичного життя вимагатиме створення таких умов, при яких громадська ініціатива набуватиме дієвих форм. Це стимулюватиме розробку і запровадження наступних заходів:

- формування демократичної культури громадян шляхом підтримки громадських ініціатив, які спрямовані на розв'язання неpolітичних проблем (екологічних, соціальних, культурних тощо) та створення мережі консультативно-освітнянських центрів і громадських приймалень;
- створення сприятливих умов для становлення громадянського суспільства. Тут слід очікувати удосконалення процедур репрезентації інтересів громадян у публічній сфері, розробки нормативно-правової бази регламентації діяльності громадських організацій та забезпечення їхнього представництва в ЗМІ;
- налагодження партнерських відносин між органами державної влади та широкими верствами громадськості. Дієвими шляхами вирішення цього завдання з боку держави стануть законодавче врегулювання механізмів взаємодії державних інститутів з громадськими організаціями, чітка формалізація і дієвість процедури впливу громадян на обраних ними депутатів усіх рівнів, реальне забезпечення пріоритетності для держави, її органів та посадових осіб усіх рангів прав і свобод громадян.

На розвиток громадянського суспільства спрямована діяльність Комісії зі сприяння розвитку громадянського суспільства, запроваджена у 2002 р. Президентом України. Її завдання:

- забезпечення узгодженості дій щодо проведення політичної реформи та організації відповідних консультацій між об'єднаннями громадян і органами державної влади для досягнення консенсусу у цій сфері;
- сприяння формуванню інститутів громадянського суспільства на засадах політичної та ідеологічної багатоманітності, орга-

нізації і проведенню громадянських форумів у регіонах України та всеукраїнського громадянського форуму;

- підготовка пропозицій щодо залучення громадськості до здійснення контролю в усіх сферах функціонування держави, сприяння реалізації зусиль об'єднань громадян, що спрямовані на запобігання порушенням законодавства у соціально-політичній сфері;
- сприяння становленню суспільного телерадіомовлення, що ґрунтується на широкому представництві різних верств суспільства.

На сучасному етапі в Україні назріла проблема реформування виборчої системи. Така реформа має вирішити наступні першочергові завдання:

- об'єднання виборчих законів у Кодекс виборчого права України; впровадження відкритих партійних списків, що дозволить виборцям визначати не лише партійний, але й персональний склад парламенту. Найбільш доцільним виглядає застосування так званих «гнучких списків»: виборець має один голос, яким він може підтримати або партію в цілому, проголосувавши за весь запропонований список, або віддати його за конкретного кандидата зі списку. В останньому випадку голос вважається також відданим за партію, до якої належить кандидат, й водночас «підіймає» його вгору по списку;
- перехід до кількох багатомандатних округів в масштабах, що відповідають територіальним одиницям – в кожному з них партії, що беруть участь у виборах, висувають свій регіональний список;
- корекція електорального бар'єру – або загальне підвищення до 4-5 %, або, що було б більш справедливим – лише для виборчих блоків (зі збереженням трьохвідсоткового бар'єру для партій).

Надалі варто розглянути й такі можливості: зближення у часі парламентських та президентських виборів, яке здатне зняти протистояння пропрезидентських політичних сил та партій парламентської більшості, які формують уряд; розведення у часі парламентських виборів та виборів до місцевих рад; впровадження електронно-поштового дистанційного голосування, що відповідатиме світовій тенденції перетворення загальнонаціонального волевиявлення на більш

комфортне для виборця (звичайно, контроль за дотриманням законності щодо такого типу голосування становитиме окреме питання).

Механізм реалізації прав, свобод і обов'язків передусім складається з гарантій забезпечення прав, свобод і обов'язків людини і громадянина.

Особисті гарантії включають: право на захист передбачених законом можливостей людини і громадянина; право на відшкодування матеріальних і моральних збитків, заподіяних державними органами, органами місцевого самоврядування та їхніми посадовими особами; право знати свої права та обов'язки; право на правову допомогу; право не виконувати явно злочинні накази; право на індивідуальну юридичну відповідальність і тільки за провину; право відповідати тільки за діяння, скоєні в часі та просторі дії нормативно-правового акта; право не нести відповідальності за відмову свідчити або давати пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначене законом; право засудженого користуватися всіма правами людини і громадянина за винятком обмежень, визначених законом і встановлених вироком суду.

До політичних гарантій належать: політичний плюралізм і свобода політичної діяльності, що не заборонена законодавством, реальне визнання народу єдиним джерелом влади і здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову, обмеження діяльності ультрарадикальних політичних організацій і т. д.

Найголовнішими економічними гарантіями слід вважати: конституційні положення про рівність усіх форм власності та захист державою; справедливість і неупередженість розподілу суспільного багатства; гарантування приватної власності і т. ін.

До ідеологічних гарантій відносять: ідеологічну багатоманітність суспільного життя, відсутність державної (обов'язкової) ідеології та цензури; забезпечення вільного розвитку мов; сприяння «консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України» (ст. 11 Конституції України).

Юридичні гарантії передбачають:

- юридичне закріплення гарантій прав і свобод (ст. 21 Конституції України визначила: «права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними», а ст. 22 – що вони не можуть бути

скасовані, а «при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод»);

- створення широкої системи охорони й захисту державою прав і свобод, яка забезпечувала б їхнє реальне використання та надійний захист від будь-яких посягань (суд, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, міжнародні судові установи чи органи міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна);
- розвиток суспільно-політичної активності громадян, формування свідомого ставлення до використання прав і свобод, підвищення рівня правової культури;
- активізація діяльності об'єднань громадян, які сприяють охороні й захистові прав і свобод;
- державний і громадський контроль за станом забезпечення прав, свобод і обов'язків. Державний контроль у вказаній сфері покладається майже на всі державні органи.

Тема 4. Внутрішньополітичні стратегії сучасної України

Соціальна спрямованість внутрішньополітичного розвитку. Системна реформа соціальної сфери як підґрунтя подальших реформ. Сутність та напрямки реформаторської діяльності. Законодавча база внутрішньополітичного розвитку.

При розгляді даної теми слід з'ясувати основні напрями внутрішньополітичних стратегій, їх законодавче закріплення та основні шляхи реформування.

Україна на сучасному етапі свого розвитку при формуванні внутрішньополітичних стратегій знаходиться перед вибором: або запозичувати рецепти успіху інших країн та обрати стратегію «розчинення» у глобальному соціально-економічному просторі й тим самим значно обмежувати можливості реалізовувати національні інтереси, або поставити амбітну ціль – досягти максимальної самодостатності у прийнятті доленосних для держави і нації рішень, проклавши свій власний шлях у майбутнє. Цей шлях базується на стратегії суб'єктності України, тобто здатності держави самостійно моделю-

вати розвиток відповідно до національних інтересів, брати активну участь у формуванні міжнародної політики, мати достатній імунітет до глобальних викликів, загроз і коливань світової кон'юнктури.

Подолання негативних тенденцій можливе шляхом реформування стратегій та напрямів суспільного та економічного розвитку.

Основне завдання суспільного розвитку – розвиток продуктивного потенціалу суспільства, перехід до моделі економіки з дорогою робочою силою. Пріоритетами тут мають стати:

- реформа системи освіти та науки у відповідності до потреб нової економіки і суспільства знань;
- реалізація політики збереження здоров'я нації, реформування галузі охорони здоров'я;
- завершення пенсійної реформи;
- створення повномасштабної системи соціального страхування;
- трансформація політики доходів.

Економічний розвиток передбачає перехід від переважно експортно-сировинного до інвестиційно-інноваційного типу економічного розвитку, нарощення конкурентного потенціалу української економіки за рахунок національних переваг в науці, освіті та високих технологіях. Пріоритети економічного розвитку:

- реалізація глобального інфраструктурного проекту «Україна – транзитна держава»;
- зниження рівня енергоємності ВВП як мінімум на 30 %, всебічний розвиток енергетичного потенціалу України;
- формування масштабних високотехнологічних виробництв у тих сферах, де Україна має достатній науково-технологічний потенціал для реалізації конкурентних переваг на глобальних ринках.

Слід пам'ятати, що становлення України як активного, правомочного суб'єкта світової економічної системи і міжнародної політики неможливе без становлення суспільства як суб'єкта та ініціатора державного розвитку.

Нагальною необхідністю є розроблення системної реформи соціальної сфери, окремі складові якої мають бути узгоджені за наслідками, фінансовими ресурсами, у часі та просторі, а також з економічними трансформаціями.

До інструментів поліпшення соціальної політики національна стратегія розвитку: Україна-2015 відносить соціальні стимули і соціальні гарантії. До них належать:

- державна допомога. Адресатами державної допомоги мають бути найменш захищені громадяни, які за тих чи інших обставин обмежені у можливостях повноцінно працювати і самостійно забезпечити собі мінімально необхідний рівень життя: соціальні пенсіонери, інваліди, діти-сироти. Базовий розмір державної допомоги, формула і механізми її індексації відповідно загальнооекономічній та ціновій динаміці мають бути встановлені Законом України і, таким чином, вивільнені з-під впливу політичних або передвиборчих коливань;
- державні гарантії включають повну доступність: середньої освіти; базових медичних послуг; пенсійного забезпечення. Пріоритетним напрямом тут має стати завершення пенсійної реформи;
- державні стимули. Об'єктом стимулюючої соціальної політики держави може стати будь-який громадянин, який прагне розвивати здібності і нарощувати свій продуктивний потенціал, бути так званим «агентом розвитку». Основними інструментами – стимулами мають стати: податкові; іпотечні; кредитні; грантові. Податкова реформа має стати інтегральним елементом стимулюючої соціальної політики.

Інструментами відбудови сучасної ефективної соціальної системи держави мають стати:

1. Інституційні зміни системи: запровадження єдиного внеску на загальнообов'язкове соціальне страхування; створення єдиної бази даних, що включатиме як внески, так і виплати (страхові та нестрахові); поетапне запровадження медичного страхування (починаючи з невідкладних видів медичної допомоги) за умови узгодженості цього процесу із загальною реформою системи охорони здоров'я; об'єднання трьох фондів (двох діючих – Страхування від тимчасової втрати працездатності та Страхування від нещасного випадку на виробництві – і ще нествореного Фонду медичного страхування); налагодження чіткого обліку коштів, спрямованих із бюджетів усіх рівнів на надання соціальних виплат та послуг, та витрат підприємств, що надають зазначені послуги;
2. Створення повномасштабної системи соціального страхування: забезпечення сплати внесків до системи загальнообов'язкового державного страхування за всіх без винятку застрахованих осіб (якщо не передбачені внески роботодавця та/або найманого пра-

цівника, їх має сплачувати бюджет); здійснення виплат зі страхових фондів тільки по страхових випадках (фінансування допомоги при народженні дитини, по догляду за дитиною, на поховання тощо мусить здійснювати бюджет); визначення розміру страхових виплат виключно сплаченими внесками; запровадження нового етапу пенсійної реформи, зокрема відновлення призначення пенсій на страхових принципах; впорядкування системи дострокових пенсій, право на які визначається працею у важких та небезпечних умовах, і забезпечення належного їх фінансування; запровадження системи державних пенсійних зобов'язань, орієнтованих виключно на пенсійні фонди;

3. Реформа системи соціальної допомоги, що передбачає: надання всіх видів соціальної допомоги (включаючи соціальну пенсію) на адресних засадах з урахуванням сукупного доходу сім'ї; запровадження єдиної адресної соціальної допомоги на випадок непередбачуваних життєвих обставин – смерті родича, важкого захворювання, стихійного лиха, соціальних конфліктів тощо; надання допомоги при народженні дитини і надалі на універсальних засадах; запровадження методів самоадресації поряд із перевіркою доходів претендентів на адресну соціальну допомогу; перехід від надання допомоги по малозабезпеченості та субсидій на оплату житлово-комунальних послуг і палива до надання єдиної адресної соціальної допомоги;
4. Розвиток системи соціальних послуг: пристосування соціальної інфраструктури до потреб осіб з обмеженими можливостями; запровадження соціальних паспортів для сімей та окремих осіб, які потребують соціального обслуговування та розробка для кожного нужденного індивідуальної програми соціального обслуговування; створення механізму забезпечення багатоканального фінансування надання соціальних послуг; сприяння розвитку системи соціального замовлення недержавним установам на обслуговування осіб з особливими потребами; створення механізму залучення громадських організацій та приватного сектору до надання соціальних послуг; здійснення державного супроводу наданих соціальних послуг;
5. Трансформація системи пільг: заміна пільг, що виконують функцію соціальної підтримки вразливих верств населення, адресною соціальною допомогою; запобігання необґрунтованому відтво-

ренню контингенту пільговиків; надання пільг щодо компенсації шкоди здоров'ю у формі та розмірах, безпосередньо пов'язаних із масштабами та видом нанесеної шкоди;

6. Розвиток соціальної інфраструктури: відновлення на якісно нових засадах системи дитячих дошкільних закладів з метою забезпечення належного розвитку дітей і створення реальних умов матерям не переривати професійну діяльність на тривалий час; трансформування мережі закладів освіти та дитячого виховання із забезпеченням реальної доступності якісних освітніх послуг для всіх дітей, незалежно від місця проживання; відновлення системи закладів первинної та невідкладної медичної допомоги у кожному населеному пункті.

Таким чином, основними напрямками реформаційної діяльності мають стати: трансформація політики доходів, реформа системи освіти, політика, спрямована на збереження здоров'я нації, заохочення громадської активності, а також стратегія інтеграції українського суспільства.

Тема 5. Пріоритети економічного розвитку

Реформування економіки. Сучасні тенденції економічного розвитку. Проблеми та здобутки національної економіки. Впливи світової фінансово-економічної кризи на Україну. Пріоритети державної аграрної політики.

При підготовці до даної теми необхідно з'ясувати основні напрями економічної політики та пріоритети економічного розвитку нашої держави, визначити ступінь впливу світової економічної кризи на вітчизняну економіку.

Економічні стратегії національних урядів мають акцентувати увагу на вирішенні, передусім, таких проблем:

- підтримка передових позицій у наукових дослідженнях і технологіях з ряду пріоритетних напрямів (нанотехнології, ядерна енергетика, авіа-, ракето- і суднобудування, новітнє матеріалознавство і т.д.) шляхом створення потужних об'єднань вітчизняних підприємств однієї галузі, а також розвитку виробничої кооперації з відповідними фірмами Євросоюзу, країн СНД та Азійсько-Тихоокеанського регіону. Адже сьогодні

високою є вірогідність нових технологічних проривів, які ґрунтуватимуться на останніх відкриттях в біології, медицині, інформатиці, космічних дослідженнях, створенні нових матеріалів і джерел енергії;

- входження або утримання/посилення позицій в глобальному обороті високотехнологічної продукції та технологій;
- спеціалізація з надання інтелектуальних послуг в галузі фундаментальних і прикладних наукових досліджень і професійної освіти.

Українська економіка має наступні негативні тенденції, що заважають їй вписатися у світовий економічний процес з метою забезпечення внутрішніх потреб сталого розвитку і необхідного запасу опору глобальним ризикам:

- вона залишається слабо диверсифікованою і, відтак, вразливою до коливань кон'юнктури світових ринків, характеризується низьким рівнем інновацій та ефективності використання ресурсів;
- однією із сутнісних характеристик вітчизняної економіки є роздвоєність: офіційна заробітна плата і неофіційна, управлінський прибуток і балансовий, ринкова вартість нерухомості й балансова тощо;
- сформований в Україні національний ринок є недосконалим, не всі ринкові інститути мають адекватний ступінь розвитку, інвестиційний клімат вимагає істотного покращання.

Стратегічними орієнтирами середньострокового соціально-економічного розвитку України мають бути:

- якомога скоріший вихід на обсяги національного виробництва кінця 1980-х рр., але зі структурою економіки, обумовленою переходом до ринкової економіки;
- вихід на стандарти добробуту, притаманні «країнам середнього достатку» (у тому числі середньодушовий ВВП за паритетом купівельної спроможності – 12-15 тис. дол. США);
- підтримання наукового і технологічного потенціалу України за напрямками, здатними забезпечити її конкурентні переваги та національну безпеку;
- створення найбільш сприятливих умов участі країни в процесах глобального економічного розвитку та європейських інтеграційних процесах.

Проявом оптимального рівня суб'єктності господарської системи є її інноваційний розвиток, здатність до конкурентної солідарності, системні структурні зрушення. До останніх слід віднести:

- випереджальний розвиток загальних інститутів ринку і правової держави, відповідної системи соціального захисту і гарантій;
- подальша професіоналізація ринкової, соціальної і державної діяльності, стимулювання розвитку недержавних інститутів;
- розвиток цілісного інфраструктурного комплексу;
- створення системи моніторингу, прогнозування та проектування інститутів розвитку.

Важливою на сучасному етапі розвитку є реформа аграрного сектору. Основними пріоритетами у державній аграрній політиці мають стати:

- збільшення активів бідних домогосподарств;
- підвищення продуктивності дрібних селянських господарств і сільського господарства в цілому;
- створення у сільській місцевості економічних стимулів для неаграрних видів економічної діяльності, якими могли б скористатися бідні верстви сільського населення;
- розширення масштабів інтеграції дрібних фермерів з великими товарними господарствами, переробними, збутовими підприємствами та постачальниками ресурсів;
- радикальне зміцнення соціальної інфраструктури на селі.

Орієнтиром економічного розвитку України є входження до групи країн, де домінує інноваційний шлях розвитку.

Тема 6. Стратегії культурного розвитку

Національні традиції. Національна ідея та національна ідентичність. Культурно-національне відродження. Проблеми та конфлікти в процесі реалізації національно-культурної політики.

При вивченні даної теми слід проаналізувати етапи створення національної ідеї, розглянути мовне питання, формування консолідаційної ідеології, розглянути особливості формування ідентичності українського суспільства, роль держави в цих процесах та їх наслідки, а також особливості національно-культурного відродження на сучасному етапі розвитку.

Стратегія розвитку української культури передбачає досягнення наступних цілей:

- визнання центрального місця культури в загальнонаціональному розвитку та унікальності української національної ідентичності, на яку спирається українська культура;
- забезпечення державної підтримки культурного розмаїття України: всі громадяни України, незалежно від майнового статусу, походження, місця проживання, статі мають рівне право на формування власної культурної ідентичності та її вираження;
- державна підтримка національного культурного продукту і провідної ролі митців та працівників культури у створенні, поширенні та збереженні національного культурного продукту;
- посилення ролі культури в соціально-економічному розвитку України;
- забезпечення підтримки інновацій, нових знань, креативних індустрій, що відповідають викликам ХХІ століття.

До стратегічних пріоритетів культурної політики України відносяться:

- модернізація системи фінансування та економічної підтримки культури. Забезпечення державного фінансування культури, використовуючи необхідні механізми (пряме фінансування державних програм і послуг, підтримка приватних ініціатив шляхом субсидій та використання найновіших моделей підтримки, як мікрокредити, венчурні інвестиції тощо);
- створення інноваційних фондів, системи грантової підтримки, інвестиційних програм та програм пільгового кредитування;
- модернізація управління галуззю культури через децентралізацію та кадрову оптимізацію;
- система навчання шляхом запровадження нових навчальних курсів, а також навчання протягом життя;
- розвиток культурного обміну, культурної дипломатії та каналів промоції національної культури;
- сприяння створенню національного культурного продукту і формування цілісного інформаційно-культурного простору.

Для формування політичної нації необхідний пошук консолідуючої ідеї. Нині існують два основні наукові підходи щодо формування та реалізації української національної ідеї.

Перший, відповідно до якого національна ідея формулюється представниками політичного класу та поширюється у суспільній свідомості за допомогою ЗМІ, є досить проблемним. З огляду на події політичного життя України протягом останніх років першочерговим завданням видається консолідація власне політичного класу, а отже, його ефективність у розробці національної ідеї є сумнівною. Враховуючи відсутність авторитету представників політичного класу у переважної кількості громадян України, унеможлиблюється сприйняття та реалізація національної ідеї, сформульованої відповідно до цього підходу за сучасних умов.

Відповідно до другого підходу до розробки національної ідеї необхідно підходити стратегічно, послідовно та публічно. Зокрема, проблема потребує широкого обговорення не лише серед представників політичного класу, а й різних соціальних верств. Це, звичайно, передбачає більш тривалі дискусії щодо основних засад та положень ідеї, проте при цьому зберігається вірогідність можливості позиціонування тієї ідеї, яка могла би бути підтримана більшістю громадян країни. У цілому ж співпраця представників різних соціальних груп і прагнення ними взаємного порозуміння щодо наповнення національної ідеї вже стане певною реалізацією її консолідуючої функції. Політичний клас сучасної України не зможе реалізувати свою місію у формуванні національної ідеї, допоки не продемонструє готовність до спільної дії в інформаційному, культурно-символічному та духовному просторах.

Визначальним фактором національної ідеї є мова. У розділі I Конституції України «Загальні Засади» закладаються основи конституційного ладу, зокрема міститься ст. 10 про державну мову.

Однією з обов'язкових складових демократичних перетворень є консолідація демократії і, як наслідок, – досягнення демократичної стабільності. Цей перехід може бути досить тривалим, а утвердження демократії визначається здатністю політичних акторів досягати консенсусу. Важливим в цьому контексті є питання самоідентифікації українців.

За ідеологічним критерієм ідентичність українського суспільства формується як плюралістична. Сприяти такому виглядові політичної ідентичності держава може, тільки сама будучи не ідеологічною. Конституція України утверджує саме такий характер держави (ст. 15). Разом з тим, держава має сповідувати ідею пріоритету інтер-

есів «своєї» нації, що викликає асоціації з ідеологією націоналізму. Націоналізм може відіграти свою позитивну роль у формуванні національної ідентичності, якщо обмежити його розуміння морально-психологічними ознаками, такими як пріоритет національних інтересів, патріотизм, жертвність, відданість народу і т. п.

Одна з найбільш обговорюваних проблем, пов'язаних з національною самоідентифікацією українців, є проблеми цивілізаційної належності України. Слід визнати, що цивілізаційна самоідентифікація українського соціуму й досі не відбулася в остаточному вигляді. Значною мірою це зумовлено загальним станом суспільної свідомості. У науковій літературі відзначають такі риси свідомості українців, як хаотичність, слабка структурованість, низький рівень теоретичності, перемішаність у ній різних ідей, ідеалів, міфів, ілюзій, стереотипів мислення, схильність до містичних і конспірологічних пояснень соціальних явищ. Українська свідомість оцінюється як алогічна, маніпулятивна, протестна щодо влади і всіх її дій, аморальна, міфологічна.

Якщо виходити із наявності в Україні двох типів суспільної свідомості – елітарної і масової, то саме за першою має бути закріплена провідна роль у формуванні цивілізаційних орієнтирів нації. Постійні хитання держави між європейським та євразійським векторами розвитку відбиваються у суспільній свідомості комплексом її розколотості, поєднанням значною мірою несумісних орієнтацій.

В цілому на сучасному етапі розвитку українського суспільства культура є одним з інструментів євроінтеграції. Розвиваючи сектор культурних індустрій, модернізуючи культурну політику і вдосконалюючи механізми її впровадження, можливо окреслити вимір успішної зовнішньої політики, якою є на сьогодні євроінтеграція, та наблизити нашу країну до омріяних європейських стандартів. Крім того, досвід європейських країн показує важливість участі культурного сектору у розбудові громадянського суспільства та в економічному зростанні держави, тобто у внутрішньополітичному житті країни.

При розробці культурної політики необхідно дотримуватися балансу між такими напрямками: збереження, дослідження та актуалізація національної культурної спадщини, її популяризація за кордоном; розвиток сучасних видів культурної та мистецької діяльності, створення сприятливих умов для вироблення конкурентоспроможної на світовому ринку культурної продукції; забезпечення макси-

мальної доступності культурних благ для кожного жителя України, надання можливостей для розкриття творчого потенціалу особистості. Також необхідно пам'ятати, що економічна рентабельність, окупність, комерційний успіх, за всієї своєї значущості, не можуть бути основними критеріями оцінки рівня національної культури, а відтак і головними цілями культурної політики.

Важливим завданням культурної політики України, з огляду на її євроінтеграційні прагнення, є створення репрезентаційних механізмів вітчизняної культури, котрі забезпечать створення культурних центрів у європейських країнах, активну участь держави у проектах культурних обмінів (книговидавничих, виставкових, музичних), піднімуть престижність національних відзнак і нагород, що «відкриє» українських митців світові.

Таким чином, головним завданням нашої держави має стати інтеграція та мобілізація суспільства на досягнення спільної мети, якою має бути створення сучасної передової економіки, спроможної забезпечити належний соціальний рівень населення.

Тема 7. Наука і освіта як складові стійкого розвитку України

Реформування системи освіти. Нові тенденції та труднощі розвитку науки. Інноваційні технології політичного процесу.

При підготовці до даної теми необхідно розглянути основні напрями політики держави в сфері освіти та науки, а також роль інноваційних технологій в політичному процесі.

Освіта є найважливішою підставою і свідченням рівня розвитку економіки, політики, духовності, культури, моральності як найбільш загальний, інтегральний показник розвитку будь-якого суспільства.

До трьох основних проблем освіти в Україні можна віднести наступні.

- істотне падіння рівня професійної освіти, пов'язане зі зниженням престижу навчання;
- погіршення умов навчально-виховного процесу. Відбувається скорочення будівництва навчальних закладів, руйнування їх матеріально-технічної бази, погіршення технічного оснащення, харчування, побутових умов школярів, учнів, студентів;

- погіршення якості професійної діяльності вчителів, професорсько-викладацького складу. Поряд з проблемою оплати їх праці в останні роки з'явилися проблеми падіння престижу навчання й освіти, внаслідок чого спостерігається зниження соціального статусу вчителя, викладача.

В Україні за останні роки в цілях реформування освіти були прийняті такі основні заходи:

- а) створення і вдосконалення законодавчої та нормативної бази, що обумовлює функціонування і подальше вдосконалення системи освіти (нова редакція Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту», спеціальні Укази Президента України, рішення Кабінету Міністрів України);
- б) розробка і прийняття нормативних документів, що регламентують діяльність вищих навчальних закладів, умов прийому студентів, порядок ліцензування і акредитації навчальних закладів, організацію навчального та виховного процесів, прийом на роботу та звільнення викладачів, керівників навчальних закладів тощо;
- в) визначення принципових підходів до розробки регіональних програм розвитку освіти в Україні, вдосконалення структури підготовки фахівців.

Відродження і створення національної системи освіти в суверенній Україні – процес багатоплановий і досить складний. Однією з його складових є Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ століття)».

Реформа освіти в сучасній Україні передбачає як обов'язкову умову трансформацію гуманітарної освіти. Оскільки навчання і виховання – процеси тісно взаємопов'язані, роль гуманітарних дисциплін у становленні особистості важко переоцінити. Як підкреслює відомий український філософ В. П. Андрущенко, необхідне переосмислення методології соціального пізнання і, відповідно, трансформація всієї системи гуманітарної освіти. Сучасна реформа системи освіти передбачає зміни на всіх рівнях – від реформи дошкільної освіти до реформи вищої освіти.

Для створення сприятливого інноваційного середовища, яке б прискорило інтеграцію вітчизняної науки в європейський науково-дослідницький простір, необхідна чітка і послідовна політика держави, яка має власну виражену, науково обгрунтовану стратегію інноваційного розвитку.

Дослідження стану розвитку університетської науки в контексті входу до європейського дослідницького простору дає підстави говорити про недостатній рівень інтеграції науково-дослідної й навчальної роботи в системі вищої освіти України. Професійна підготовка і наукові дослідження за фаховим спрямуванням організаційно продовжують залишатися відірваними один від одного. З метою стимулювання інноваційного розвитку економіки, насичення її фахівцями необхідної спеціалізації і кваліфікації Україна має зробити вибір на користь побудови нової системи підготовки кадрів з вищою освітою, орієнтованої на активний розвиток університетських наукових досліджень, тісно пов'язаних з виробництвом, і поступове перетворення ВНЗ на важливі структурні елементи інноваційної економіки.

Для цього доцільним було б внесення і реалізація низки конкретних заходів до Державної цільової науково-технічної та соціальної програми «Наука в університетах» в частині широкої підтримки співпраці вищих навчальних закладів, установ НАН України і виробничого комплексу. Логічним кроком на шляху інтеграції вузівської освіти і науки може бути створення спільних лабораторій, центрів, відділів на базі вищих навчальних закладів та інститутів НАН України.

У свою чергу, вищі навчальні заклади, які прагнуть національного і міжнародного визнання та гідної репрезентації української університетської науки в європейському науковому просторі, мають гармонізувати взаємодію між чотирма видами роботи – концентрацією талантів, ефективним управлінням, науково-дослідними розробками та інтернаціоналізацією. Результатом реалізації цих заходів стануть: оптимальна інтеграція науково-дослідної та інноваційної діяльності в навчальний процес та забезпечення високої фахової підготовки спеціалістів, конкурентоспроможних та затребуваність на ринку праці. Активізація та стимулювання наукової діяльності, участь у міжнародному співробітництві окремих науковців, творчих колективів та організацій, публікація результатів своєї науково-дослідницької діяльності в провідних наукових виданнях сприятимуть міжнародному визнанню та пізнаваності української науки. Особливу увагу слід приділити науково обдарованій молоді, створивши умови для наукового пошуку, професійного зростання та соціальної самореалізації в рідній країні. Актуальним і перспективним залишається завдання залучення до науково-дослідної роботи

в українських університетах іноземних фахівців (дослідників, викладачів, студентів).

Таким чином, належна державна підтримка (нормативна, організаційна, фінансова), поєднання бюджетного й позабюджетного фінансування університетської науки, активізація міжнародного наукового співробітництва та залучення до міжнародних проектів молодих наукових і викладацьких кадрів, розробка та реалізація інноваційної стратегії науково-дослідної роботи безпосередньо у вузах сприятимуть подальшому успішному розвитку університетської науки, її інтеграції до європейського дослідницького простору, а також міжнародному визнанню досліджень українських вчених.

Тема 8. Зовнішньополітичні стратегії незалежної України

Сучасні геополітичні концепції та місце в них України. Конституційні засади зовнішньополітичного вибору України. Проблемні питання реалізації зовнішньополітичного курсу держави. Україна в умовах глобалізації.

При розгляді даної теми необхідно проаналізувати основні вектори державної зовнішньої політики у сучасних умовах глобалізації та пріоритету євроінтеграції.

З огляду на геополітичне становище, історичний досвід, культурні традиції, багаті природні ресурси, потужний економічний, науково-технічний та інтелектуальний потенціал, Україна спирається на свої фундаментальні національні та національно-державні інтереси, відповідно до яких визначаються засади, напрями, пріоритети і функції зовнішньої політики.

Розташування України на місці трьох величезних геополітичних масивів – євроатлантичного, євразійського та ісламського, створює унікальний цивілізаційний простір і, за оцінкою В. П. Кириченка, надає Україні можливість залишатися великою регіональною державою із значним потенціалом.

Для України, яка впродовж своєї історії перебувала в центрі геополітичних інтересів кількох наддержав, зовнішньополітичний вибір має не тільки внутрішню, а й міжнародну вагу. Стратегічна мета нашої країни полягає в інтеграції до європейських та євроатлантичних

структур. За умов збереження багатовекторності зовнішньої політики України принциповий європейський вибір обумовлюється не сьогоденною кон'юктурою, а національними інтересами. Пріоритетним стає набуття повноправного членства у Європейському Союзі.

Основним базовим національно-державним інтересом, геополітичним пріоритетом і стратегічним завданням зовнішньополітичного курсу України в умовах глобалізації та євроінтеграції є підвищення її життєспроможності та зміцнення як вільної, суверенної, незалежної держави сучасного світу за умов збереження національних цінностей, захисту економічного та політичного суверенітету, власної соціально-культурної ідентичності.

Для досягнення стратегічної мети України у питаннях євроінтеграції та глобалізації постають такі основні завдання: підтримка взаємовигідних зв'язків із сусідніми країнами, країнами-кандидатами та державами ЄС; здійснення адміністративних та правових заходів для поступового усунення перешкод, що стримують розвиток транскордонної взаємодії.

Визначення національних інтересів України й активізація її зовнішньополітичних зусиль відбувається на двох рівнях: глобальному і субрегіональному.

На глобальному рівні можливості України стали вкрай обмеженими після того як вона позбулася ядерної зброї та значно скоротила свій військовий потенціал, не компенсувавши цих втрат економічними здобутками. На цьому рівні Україна є об'єктом тиску з боку глобальних сил: США, Європейської спільноти, міжнародних фінансових структур, Росії.

Глобальні сили мають певні інтереси в Україні, можливість реалізації цих інтересів визначається їх взаємодією та здатністю України бути суб'єктом геополітики. Зниження якості України як суб'єкта зменшує її можливості чинити опір, і навпаки.

Реально посилити свої позиції на глобальному рівні Україна може шляхом структурної модернізації свого економічного потенціалу та масштабної цілеспрямованої експансії в Південно-Східному напрямку. Сприятиме цьому також інтегрування в європейські структури, посилення стратегічного співробітництва з США, розвиток рівноправного партнерства з РФ.

На субрегіональному рівні (в просторі найближчого оточення) Україна є великою (за розмірами та чисельністю населення) дер-

жавою зі значним потенціалом. Як спадкоємниця частини функцій СРСР в Центральній і Південно-Східній Європі та в Чорноморському регіоні, Україна має відігравати тут значну роль в організації нової світової системи порядку. Для неї життєво важливим є врегулювання конфліктних ситуацій на Балканах, в Придністров'ї та Кавказькому регіоні, формування моделей рівноправного партнерства з Польщею, Туреччиною, Росією як потужними регіональними сусідами.

Якщо Україна й надалі програватиме на своєму субрегіональному рівні, то це призведе до того, що й тут вона стане переважно об'єктом тиску з боку інших регіональних сил. Отже, активно діяти вона зможе лише на локальному рівні, тобто на рівні міждержавного вирішення конкретних питань, здобуваючи тут певні незначні переваги, але все більше і більше втрачаючи геостратегічну перспективу.

Українську геостратегію визначають на сьогодні три головні парадигми, взаємодія яких створює ту чи іншу конфігурацію зовнішньополітичних орієнтацій країни. Ці головні парадигми такі: Євразійська, Євроатлантична та Чорноморська (Південно-Східна). Разом з тим, вони являють собою три головні напрями зовнішньополітичних зусиль нашої держави. Всі вони мають достатньо глибокі історичні корені та відображають потужні геополітичні чинники сьогодення.

В термінах класичної геополітики перша парадигма втілює так званий телурократичний принцип (тобто принцип сухопутної сили – сталість провідних рис цивілізації, соціальних традицій, етичних настанов), друга – таласократичний принцип (тобто принцип морської могутності – динамічний розвиток, ринкові взаємини, індивідуальна ініціатива, етична гнучкість тощо), а третя може бути пов'язана з принципом «раймленду» (тобто принципом берегової лінії – зони зіткнення перших двох принципів, суходолу й моря, але який, однак, має й самостійну логіку – логіку «межі»).

Таким чином, Україна послідовно інтегрується до загальноєвропейської спільноти і розглядає поглиблення інтеграційних процесів на континенті як необхідну передумову створення системи глобальної безпеки, утвердження нового геополітичного простору, що відповідатиме вимогам майбутнього. Із прийняттям нашої країни до Ради Європи та співпраці з іншими європейськими об'єднаннями з'явилися принципово нові можливості для застосування багатовікового досвіду демократичних держав. Україна зміцнила співро-

бітництво і з такими впливовими міжнародними інституціями, як Міжнародний валютний фонд, Всесвітній банк і Європейський банк реконструкції та розвитку.

Співробітництво з НАТО в рамках ініціативи «Партнерство заради миру» також свідчить на користь нарощування зусиль до утвердження нашої держави в лоні європейських народів, у світовому співтоваристві.

Політичні зрушення спонукають до нарощування політико-правових засад у міждержавних відносинах, взаємовигідних торговельних та економічних зв'язків, співпраці в науці й техніці.

Актуальними завданнями України у контексті більш ефективної реалізації декларованого курсу прискорення європейської інтеграції слід вважати: формування субрегіональних систем співробітництва; участь у спільних проектах стратегічного характеру; гармонізація відносин із партнерами, які мають відмінні (а часто і протилежні) позиції у міжнародних справах, насамперед – із США, Об'єднаною Європою та РФ.

V. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 2. Демократизація суспільного життя в Україні.

Тема 3. Трансформаційні процеси в державотворенні.

1. Політична система сучасної України. Конституційні основи реформування інституту держави.
2. Людино-центристська спрямованість політичного реформування та еволюції державного управління.
3. Розвиток громадянського суспільства. Соціальне партнерство як модель взаємодії держави та громадянського суспільства.
4. Партійне будівництво та динаміка виборчих процесів в сучасній Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

Основна

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141
2. Акт проголошення незалежності України : постанова Верховної Ради УРСР від 24.08.1991 р. № 1427-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 38. – Ст. 502.
3. Декларація прав національностей України від 01.11.1991 р. № 1771-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 799.
4. Декларація про державний суверенітет України Декларація від 16.07.1990 № 55-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 31. – Ст. 429.
5. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 13. – Ст. 65.
6. Про національні меншини в Україні : Закон України від 25.06.1992 р. № 2494-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 36. – Ст. 529.
7. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009-2015 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2009 р. № 41. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/41-2009-п>

8. Державна цільова соціально-економічна програма будівництва (придбання) доступного житла на 2010-2017 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2009 р. № 1249. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1249-2009-п>
9. Алексеева Т. А. Современные политические теории / Т. А. Алексеева. – М. : РОССПЭН, 2000. – 479 с.
10. Гальчинський А. С. Суперечності реформ: У контексті цивілізаційного процесу / А. С. Гальчинський. – К. : Українські пропілеї, 2001. – 320 с.
11. Головаха Е. И. Трансформирующееся общество : опыт социологического мониторинга в Украине / Е. И. Головаха. – К. : Ин-т социологии НАН Украины, 1996. – 142 с.
12. Демократія в Україні : минуле і майбутнє. – К. : Український письменник, 1993. – 242 с.
13. Державотворення і правотворення в Україні : досвід, проблеми, перспективи. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2001. – 656 с.
14. Політика, право і влада в контексті трансформаційних процесів в Україні / І. О. Кресіна, А. С. Матвієнко, Н. М. Оніщенко та ін. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. – 303 с.
15. Політична система сучасної України : особливості становлення, тенденції розвитку. – К. : Парламентське видавництво, 2002. – 327 с.

Додаткова

1. Бабкіна О. Демократичні детермінанти трансформації українського суспільства / О. Бабкіна // Віче. – 2007. – № 13 (Лип.). – С. 25 – 29.
2. Базилевич В. Теорія трансформаційних перетворень / В. Базилевич // Економіка України. – 2002. – № 6. – С. 93 – 98.
3. Бебик В. Глобальна українська ідея (історична розвідка) / В. Бебик // Політика і час. – 2007. – № 6. – С. 41 – 44.
4. Беренштейн Л. Розбудова громадянського суспільства в Україні (історико-політичне дослідження) / Л. Беренштейн, П. Панченко, О. Рейт. – К. : Інститут історії України НАН України, 1999. – 255 с.

5. Видрін Д. Україна на порозі ХХІ ст. Політичний аналіз / Д. Видрін, Д. Табачник. – К., 1995. – 256 с.
6. Гальчинський А. Глобальні трансформації: уроки для України / А. Гальчинський // Політика і час. – 2005. – № 8. – С. 18 – 29.
7. Дмитренко М. Д. Україна у контексті світових модернізаційних процесів / М. Д. Дмитренко // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – 2009. – Вип. 18. – С. 227 – 237.
8. Заєць А. П. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду / А. П. Заєць. – К. : Парлам. вид-во, 1999. – 248 с.
9. Латигіна Н. Передумови демократизації суспільства : основні підходи / Н. Латигіна // Персонал. – 2005. – № 3. – С. 15 – 18.
10. Латигіна Н. Шляхи та структурні фази демократизації суспільства / Н. Латигіна // Політичний менеджмент. – 2005. – № 2. – С. 68 – 77.
11. Лобань Т. І. Корупція в Україні : причини виникнення та боротьба з нею / Т. І. Лобань // Нова парадигма : Філософія. Соціологія. Політологія. – 2003. – Вип. 33. – С. 193 – 201.
12. Магновський І. Демократична, соціальна, правова держава і громадянське суспільство : єдність та обумовленість / І. Магновський // Право України. – 2005. – № 7. – С. 25 – 29.
13. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – К. : Генеза, 2004. – 735 с.
14. Політологія. Базовий підручник для студентів вищих навчальних закладів / голова авт. кол. Коваль І. М. – Харків : Фоліо, 2012. – 411 с.
15. Прокопюк В. С. Громадянське суспільство і демократизація / В. С. Прокопюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2000. – Вип. 32 : Філософія. Політологія. – С. 61 – 63.
16. Сергієнко Т. І. Державне управління, як один з чинників державотворення України / Т. І. Сергієнко // Збірник наукових праць Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – Запоріжжя, ЗДІА. – 2005. – Випуск № 20. – С. 125 – 137.
17. Сергієнко Т. І. Зміцнення української державності на сучасному етапі / Т. І. Сергієнко // Держава і право : Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. – Вип. 30. – С. 766 – 773.

18. Сергієнко Т. І. Процеси інтеграції та дезінтеграції в умовах державотворення та трансформації українського суспільства / Т. І. Сергієнко // Грани. – 2006. – Вип. №1(45). – С. 142 – 147.
19. Шведа Ю. Р. Партії та партійна система України / Ю. Р. Шведа. – Львів : ЦПД ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 132 с.
20. Шевченко Г. Демократизація суспільства крізь призму синергетики / Г. Шевченко // Вісник Національної академії наук України. – 2007. – № 4. – С. 53 – 55.

Тема 4. Внутрішньополітичні стратегії сучасної України.

Тема 5. Пріоритети економічного розвитку

1. Законодавча база внутрішньополітичного розвитку.
2. Реформа соціальної сфери як основа подальших реформ.
3. Реформування економіки та пріоритети економічного розвитку.
4. Вплив світової фінансово-економічної кризи на Україну.

ЛІТЕРАТУРА:

Основна

1. Загальнодержавна програма «Питна вода України» на 2006-2020 роки : Закон України від 03.03.2005 р. № 2455-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 15. – Ст. 243.
2. Загальнодержавна програма реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009-2014 роки : Закон України від 24.06.2004 р. № 1869-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 46. – Ст. 512.
3. Національна програма інформатизації : Закон України від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1998. – № 27-28. – Ст. 182.
4. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-17 // Відомості Верховної Ради. – 2010. – № 40. – Ст. 527.
5. Державна програма «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 року : постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2006 р. № 1849 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 1. – С. 129 – 156.

6. Державна цільова екологічна програма проведення моніторингу навколишнього природного середовища [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 5.12.2007р. № 1376. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1376-2007-п>
7. Державна цільова економічна програма «Ядерне паливо України» [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2009 р. № 1004. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1004-2009-п>
8. Державна цільова економічна програма енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2015 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2010 р. № 243. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1004-2009-п>
9. Державна цільова оборонна програма утилізації звичайних видів боєприпасів, не придатних для подальшого використання і зберігання, на 2008-2017 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 22.10.2008 р. № 940. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/940-2008-п>
10. Державна цільова правоохоронна програма «Облаштування та реконструкція державного кордону» на період до 2015 року [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 13.06.2007 р. № 831. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/831-2007-п>
11. Державна цільова програма «Ліси України» на 2010-2015 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 16.09.2009 р. № 977. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1164.980.3>
12. Державна цільова програма підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011-2015 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2010 р. № 1090. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1090-2010-п>
13. Державна цільова програма реформування залізничного транспорту на 2010-2015 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2009 р. № 1390. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1390-2009-п>
14. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [Електронний ресурс] : постанова Кабінету

- Міністрів України від 19.09.2007 р. № 1158. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-п>
15. Про Раду національної безпеки і оборони України [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 772/96 від 30.08.1996 р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/772/96>
 16. Програма комплексного соціально-економічного розвитку м. Одеси на 2005-2015 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2004 р. № 1604. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP041604.html
 17. Програма формування та розвитку Державної спеціальної служби транспорту на 2005-2015 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 21.09.2005 р. № 939. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/939-2005-п>
 18. Гілко В. І. Соціальні орієнтири державної політики. Діагностика соціального розвитку Одеського регіону / В. І. Гілко, Л. І. Кормич, Е. А. Гансова. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2005. – 376 с.
 19. Державна політика : Аналіз та механізм її впровадження в Україні / за ред. В. А. Ребкала, В. В. Тертички. – К. : вид-во УАДУ, 2000. – 232 с.
 20. Кормич Л. І. Громадські об'єднання та політичні партії сучасної України / Л. І. Кормич, Д. С. Шелест. – Одеса : Юридична література, 2002. – 200 с.
 21. Паламарчук В. М. Економічні перетворення і соціальна безпека / В. М. Паламарчук. – К. : НІСД, 1996. – 64 с.
 22. Польовий М. А. Політичні процеси : теорія та практика моделювання / М. А. Польовий. – Одеса : Фенікс, 2011. – 288 с.
 23. Україна на зламі тисячоліть: історичний екскурс, проблеми, тенденції та перспективи / Г. В. Щокін, М. В. Попович, М. С. Кармазіна, Н. Л. Коломінський. – Київ : МАУП, 2000. – 384 с.
 24. Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг : У 2 томах. Том 1. Аналітичні матеріали / за ред. д.ек.н. В. Ворони, д.соц.н. М Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2011. – 576 с.

Додаткова

1. Бажал Ю. Еволюційна парадигма економіки перехідного періоду / Ю. Бажал // Економіка України. – 1993. – № 8. – С. 3 – 11.

2. Белінська Я. Формування пріоритетів економічного розвитку України / Я. Белінська // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 2. – С. 25 – 27.
3. Біляцький С. Для України необхідна зміна економічної парадигми / С. Білецький, А. Добровольська, А. Хахлюк // Політика і час. – 2006. – № 3. – С. 72 – 79.
4. Дорогунцов С. Методологічні проблеми відтворення основного капіталу в трансформаційний період / С. Дорогунцов, В. Чижова // Економіка України. – 2002. – № 9. – С. 29 – 35.
5. Дорогунцов С. Трансформація структури економіки : теорія і практика / С. Дорогунцов // Економіка України. – 1998. – № 4. – С. 4 – 11.
6. Єременко В. До концепції економізації зовнішньої політики України / В. Єременко // Політика і час. – 2005. – № 11. – С. 35 – 42.
7. Інвестиційний рейтинг регіонів України у 2008 р. / Недержавний аналітичний центр «Інститут Реформ». – К. : Інститут Реформ, 2009. – 52 с.
8. Куліш А. До питання аналізу етапів розвитку трансформаційної економіки / А. Куліш // Економіка України. – 2002. – № 11. – С. 47 – 51.
9. Лобань Т. І. Корупція в Україні : причини виникнення та боротьба з нею / Т. І. Лобань // Нова парадигма : Філософія. Соціологія. Політологія. – 2003. – Вип. 33. – С. 193 – 201.
10. Лукінов І. І. Економічні трансформації наприкінці 20-го сторіччя / І. І. Лукінов. – К. : НАН України, Інститут економіки, 1997. – 455 с.
11. Майборода О. Етнопрофесійна структура населення України : тенденція змін та їхній вплив на міжетнічні відносини / О. Майборода // Наукові записи ШІЕНД. – 2005. – Вип. 27. – С. 30 – 48.
12. Мочерний С. В. Моделі трансформаційних процесів економіки / С. В. Мочерний // Економіка України. – 2000. – № 2. – С. 13 – 19.
13. Стратегія соціально-економічного розвитку України. – К. : Вид. Ін-ту економіки НАНУ, 1994. – 232 с.

Тема 6. Стратегії культурного розвитку.

Тема 7. Наука і освіта як складові стійкого розвитку України

1. Національно-культурне відродження. Проблеми формування національної ідеї та національної ідентичності.
2. Реформування системи освіти.
3. Наука як основа сталого розвитку.
4. Проблемні питання гуманітарної сфери.

ЛІТЕРАТУРА:

Основна

1. Національна програма інформатизації : Закон України від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1998. – № 27-28. – Ст. 182.
2. Про концепцію державної політики в галузі культури : Закон України від 03.03.2005 р. № 2460-4 // Відомості Верховної Ради. – 2005. – № 16. – Ст. 264.
3. Про Суспільне телебачення і радіомовлення України : Закон Верховної Ради України від 17.04.2014 р. № 1227-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 27. – Ст. 904.
4. Державна цільова економічна програма «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 роки [Електронний ресурс]: постанова Кабінету Міністрів України від 14.05.2008 р. № 447. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/447-2008-p>
5. Державна цільова науково-технічна програма «Нанотехнології та наноматеріали» на 2010-2014 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2009 р. № 1231. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1231-2009-p>
6. Державна цільова науково-технічна програма проведення досліджень в Антарктиці на 2011-2020 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 р. № 1002. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1002-2010-p>
7. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009-2015 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів

- України від 28.01.2009 р. № 41. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/41-2009-п>
8. Державна цільова соціальна програма розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 785. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP100785.html
 9. Державна цільова соціально-економічна програма будівництва (придбання) доступного житла на 2010-2017 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2009 р. № 1249. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1249-2009-п>
 10. Питання Національного інституту стратегічних досліджень [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 1158/2002 від 16.12.2002 р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1158/2002>
 11. Про державну національну програму «Освіта (Україна – XXI ст.) [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 р. № 896. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п>
 12. Пойченко А. М. Інноваційні технології і політична діяльність / А. М. Пойченко. – К. : Ін-т нац. відносин і політол. НАН України, 1994. – 36 с.
 13. Политическая наука в Украине : становление и перспективы. – Симферополь, 2002. – 344 с.

Додаткова

1. Горбатенко І. А. Політологія як основа демократизації і соціокультурного розвитку українського суспільства / І. А. Горбатенко // Віче. – 2007. – № 16. – С. 4 – 6.
2. Кирилюк Ф. М. Політологія Нової доби : посібник / Ф. М. Кирилюк. – К. : «Академія», 2003. – 304 с.
3. Котигоренко В. О. Етнічні протиріччя в сучасній Україні / В. О. Котигоренко. – К. : Світогляд, 2004. – 711 с.
4. Крюков О. Демократизація суспільства та розвиток еліти / О. Крюков // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2004. – № 4. – С. 470 – 475.

5. Лобань Т. І. Особливості українського менталітету та його вплив на процес державного будівництва / Т. І. Лобань // Людина і політика. – 2004. – Вип. № 4(34). – С. 106 – 112.
6. Лобань Т. І. Формування та розвиток української політичної еліти, як одна із найважливіших проблем державотворення в Україні / Т. І. Лобань // Нова парадигма : Філософія. Соціологія. Політологія. – 2003. – Вип. № 30. – С. 153 – 162.
7. Нагорна Л. П. Соціокультурна ідентичність : пастки ціннісних розмежувань / Л. П. Нагорна. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. ураса ПАН України, 2011. – 272 с.
8. Основи демократії / за заг. ред. А. Колодія. – К. : «Ай Бі», 2002. – 684 с.
9. Паращевін М. Релігія та релігійність в Україні / М. Паращевін ; за ред. С. Макєєва. – К. : Інститут політики. Інститут соціології НАН України, 2009. – 68 с.
10. Політична культура та проблеми громадянської освіти в Україні: Аналітичний звіт / С. Г. Рябов, С. О. Кисельов, О. Кисельова та ін. – К. : ТанDEM, 2004. – 79 с.
11. Попович М. Від української ідеї – до реального проекту / М. Попович // Політика і час. – 2006. – № 9. – С. 47 – 49.
12. Релігія і влада в Україні : проблеми взаємовідносин / Інформаційно-аналітичні матеріали до круглого столу на тему : «Державно-конфесійні відносини в Україні, їх особливості і тенденції розвитку» [Електронний ресурс]. – К., 8 лютого 2011 р. – Режим доступу : http://risu.org.ua/php_uploads/files/articles/ArticleFiles_40664_prz_2011_Rlg_smll.pdf
13. Салтовський О. І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ сторіччя) / О. І. Салтовський. – К. : Вид. ПАРАПАН, 2002. – 396 с.
14. Циба В. Демократичні перетворення в країні : Діалектичні і соціально-психологічні аспекти / В. Циба // Політичний менеджмент. – 2003. – № 3. – С. 56 – 70. Донцов Д. Історія розвитку української державної ідеї / Д. Донцов. – К. : Товариство «Знання» України, 1991. – 48 с.

Тема 8. Зовнішньополітичні стратегії незалежної України

1. Україна в сучасних геополітичних концепціях.
2. Конституційні засади зовнішньополітичної орієнтації України.
3. Проблеми реалізації європейського курсу України.
4. Суперечності стратегічного партнерства з Російською Федерацією.
5. Перспективні моделі зовнішньої політики України.

ЛІТЕРАТУРА:

Основна

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141
2. Державна цільова оборонна програма утилізації звичайних видів боєприпасів, не придатних для подальшого використання і зберігання, на 2008-2017 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 22.10.2008 р. № 940. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/940-2008-п>
3. Державна цільова правоохоронна програма «Облаштування та реконструкція державного кордону» на період до 2015 року [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 13.06.2007 р. № 831. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/831-2007-п>
4. Про Раду національної безпеки і оборони України [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 772/96 від 30.08.1996 р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/772/96>
5. Про створення Національного інституту українсько-російських відносин [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 573/97 від 23.07.1997 р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/573/97>
6. Білорус О. Г. Глобалізація і національна стратегія / О. Г. Білоус. – К. : ВО «Батьківщина», 2001. – 300 с.
7. Михальченко М. Україна як нова історична реальність : запасний гравець Європи / М. Михальченко. – Київ : Відродження, 2004. – 487 с.
8. Скрипнюк О. Демократія : Україна і світовий вимір / О. Скрипнюк. – К., 2006. – 367с.

9. Україна в сучасному геополітичному просторі : теоретичний і прикладний аспекти / за ред. Ф. М. Рудича. – К. : МАУП, 2002. – 487 с.

Додаткова

1. Андрійчук В. Вектори розвитку. Зовнішньо-економічна політика в контексті стратегії економічного і соціального розвитку України / В. Андрійчук // Політика і час. – 2004. – № 7-8. – С. 3 – 13.
2. Балан Я. Вічний фонд для української діаспори/ Я. Балан // Політика і час. – 2006. – № 12. – С. 40 – 41.
3. Бебик В. Політико-дипломатична діяльність В'ячеслава Липинського: уроки для сьогодення / В. Бебик, О. Самойленко // Політика і час. – 2007. – № 4. – С. 32 – 35.
4. Білорус О. Глобалізація і нова парадигма глобального постіндустріального розвитку / О. Білоус // Економічний часопис–XXI. – 2002. – № 10. – С. 3 – 7.
5. Білоус А. О. Політико-правові системи : світ і Україна / А. О. Білоус. – К. : АМУПП, 2000. – 200 с.
6. Брежнєва Т. Консультативний... але не обов'язковий. Юридичні та правові аспекти визначення зовнішньополітичного курсу України через референдум / Т. Брежнєва // Політика і час. – 2006. – № 4. – С. 9 – 16.
7. Василенко С. Геополітичний вектор України: витоки й особливості її формування / С. Василенко // Нова політика. – 2000. – № 3. – С. 46 – 52.
8. Весела Н. 2010 : євроінтеграційний поступ України / Н. Весела // Зовнішні справи. – 2010. – № 11-12. – С. 12 – 14.
9. Войтович Р. Глобалізаційні виклики національної безпеки: геополітичний аспект / Р. Войтович // Сучасна українська політика. Політика і політологи про неї. – 2010. – Вип. 19. – С. 285 – 297.
10. Гальчинський А. Глобальні трансформації: уроки для України / А. Гальчинський // Політика і час. – 2005. – № 8. – С. 18 – 29.
11. Головченко В. Проблема формування міжнародного іміджу України на початку ХХ століття : маловідомі сторінки історії / В. Головченко // Нова політика. – 2001. – № 5. – С. 28 – 32.
12. Гончаренко О. Поширення НАТО і Україна / О. Гончаренко // Економічний часопис. – 1997. – № 4. – 100 с.

13. Грищенко Т. Геостратегія постбіополярності (Сучасні американські концепції та Україна) / Т. Грищенко // Політична думка. – 1997. – № 1. – С.
14. Гуменюк Б. Дипломатія доби глобалізації : нові виклики та завдання / Б. Гуменюк // Зовнішні справи. – 2008, грудень. – С. 9 – 13.
15. Гуменюк Б. Сприяння модернізації країни-основне завдання української дипломатії / Б. Гуменюк // Зовнішні справи. – 2010. – № 11-12. – С. 37 – 42.
16. Єременко В. До концепції економізації зовнішньої політики України / В. Єременко // Політика і час. – 2005. – № 11. – С. 35 – 42.
17. Кіш Є. Б. Новий статус на нових кордонах / Є. Б. Кіш // Політика і час. – 2005. – № 12. – С. 82 – 90.
18. Круглашов А. Відповідно до європейського рівня можливостей. Регіональні чинники зовнішньополітичної діяльності України / А. Круглашов // Політика і час. – 2005. – № 5. – С. 15 – 27.
19. Круглашов А. Політичні та культурні і взаємини країн-сусідів / А. Круглашов // Політичний менеджмент. – 2004. – № 6. – С. 175 – 178.
20. Лобань Т. І. Особливості розвитку сучасного суспільства в умовах глобалізації : політологічний аспект / Т. І. Лобань // Людина і політика. – 2004. – Вип. № 2(32). – С. 68 – 73.
21. Медвідь Ф. М. Національно-державні інтереси та геополітичні пріоритети України в контексті глобалізації та євроінтеграції / Ф. М. Медвідь // Філософія. Політологія. – 2008. – № 70-72. – С. 52 – 54.
22. Мовою фактів. Фрагменти виступу Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка у Верховній Раді України // Політика і час. – 2006. – № 12. – С. 6 – 8.
23. Перепелиця Г. Внутрішні чинники формування зовнішньої політики України / Г. Перепелиця // Політика і час. – 2004. – № 11. – С. 32 – 46.
24. Синельников Р. Вибір геополітичної стратегії на сучасному етапі державотворення в Україні / Р. Синельников // Нова політика. – 2000. – № 5. – С. 22 – 27.
25. Шайгородський Ю. Ж. Україна у вирі глобалізаційних перетворень / Ю. Ж. Шайгородський // Сучасна українська політика. – 2009. – Спецвипуск. – С. 312 – 326.

26. Шепелєв М. Геополітична революція кінця XV – кінця XVII ст. : природа, закономірності та світове значення / М. Шепелєва // Нова політика. – 1997. – № 6. – С. 23 – 28.
27. Шульга М. Геополітика-геоекономіка-хронополітика / М. Шульга // Політичний менеджмент. – 2006. – № 4. – С. 148 – 157.
28. Юзефович В. Модель визначення пріоритетних напрямів зовнішньополітичних дій України / В. Юзефович, С. Возняк, С. Вербицький // Політичний менеджмент. – 2006. – № 5. – С. 107 – 116.

VI. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Предмет курсу «Політичні стратегії сучасної України».

Методологія та історіографія дослідження політичних стратегій

Місце курсу «Політичні стратегії сучасної України» в системі політичних знань. Методологічна основа вивчення курсу.

Понятійний апарат курсу. Сутність та зміст категорій «політична стратегія», «політична тактика», «стратегічне планування», «стратегічне управління».

Основні напрямки наукових розробок щодо стратегій розвитку сучасної України.

ЕО:

1. Які питання входять до предмету курсу «Політичні стратегії сучасної України»?
2. Які методи використовуються при вивченні курсу?
3. З якими політологічними дисциплінами має зв'язки курс «Політичні стратегії сучасної України»?
4. Хто з вітчизняних дослідників розробляв питання, віднесені до предмету курсу?
5. Дайте визначення політичної стратегії.
6. Дайте визначення політичної тактики.

ВТЗ:

1. Система змістоутворюючих політичних намірів держави – _____.
2. Процес здійснення сукупності систематизованих та взаємоузгоджених робіт із визначення довгострокових (на певний період) цілей та напрямків діяльності – це _____.

ЗТЗ:

- a) До завдань курсу «Політичні стратегії сучасної України» не відносять:
 - ознайомлення студентів із законодавчою базою та матеріалами практики впровадження державних стратегій (як внутрішньополітичних, так і зовнішньополітичних) на сучасному етапі;

- дослідження наукового дискурсу з питання сутності політичної трансформації;
 - ознайомлення студентів з науковими працями вітчизняних та зарубіжних фахівців, що досліджують сучасні політичні процеси та функціонування сучасних політичних інститутів, задіяних в реалізації внутрішньої і зовнішньої політики України.
- б) До методів навчальної дисципліни «Політичні стратегії сучасної України» відносять:
- діалектичний, логічний, структурно-функціональний, порівняльний, історичний, контент-аналіз
 - гносеологічний, історичний, порівняльний, математичний;
 - аналіз, синтез, індукція, дедукція, емпіричний.

Тема 2. Трансформаційні процеси в державотворенні

Основні етапи розвитку державного управління. Сучасний етап реформи державного управління та його особливості.

Європейські системи державного управління.

Моделі взаємодії держави та суспільства: зарубіжний досвід, історія та сучасність в Україні.

ЕО:

1. Назвіть основні етапи розвитку державного управління в Україні.
2. Які параметри характеризують становлення та розвиток політичної системи в сучасній Україні?
3. Назвіть основні напрямки внутрішньополітичних реформ в Україні.
4. Назвіть основні моделі взаємодії держави та громадянського суспільства.
5. Дайте визначення соціального партнерства як моделі взаємодії держави та громадянського суспільства.

ВТЗ:

1. Форма соціальної взаємодії різноманітних державних органів та інститутів громадянського суспільства, яка дозволяє їм вільно виражати свої інтереси і знаходити цивілізовані способи їх гармонізації та реалізації – це _____.

2. Вид соціального управління, вид специфічної діяльності держави, що проявляється у функціонуванні її органів, які впливають на суспільні відносини з метою її урегулювання відповідно до державних інтересів – це _____.

ЗТЗ:

- а) До напрямів конституційної трансформації не відноситься:
- законодавче забезпечення норм Конституції, які стосуються функціонування ключових інститутів державної влади;
 - розширення повноважень судових та правоохоронних органів;
 - реальне розширення прав місцевого самоврядування.
- б) Адміністративна реформа не передбачає:
- оптимізацію структури і функцій органів державного управління, модернізацію інституту державної служби;
 - адміністративно-територіальну реформу;
 - розширення повноважень центральних органів влади за рахунок повноважень органів місцевого самоврядування;
 - забезпечення громадського контролю за функціонуванням сфери державного управління.

Тема 3. Демократизація суспільного життя в Україні

Громадянське суспільство як чинник демократизації держави.

Трансформація партійної системи в Україні на шляху до демократизації.

Реформа виборчої системи: першочергові завдання та стратегічні напрямки. Сучасні тенденції розвитку виборчих технологій та їх вплив на демократизацію українського суспільства.

Права людини та їх гарантії як передумова демократизаційних процесів.

ЕО:

1. Назвіть заходи, спрямовані на стимулювання активізації громадської ініціативи.
2. Які заходи сприятимуть розвитку громадянського суспільства в Україні?
3. Які заходи можуть забезпечити налагодження партнерських взаємин між органами державної влади та громадянським суспільством?

4. Назвіть особливості партійної системи сучасної України.
5. Які першочергові завдання передбачає реформа виборчої системи?

ВТЗ:

1. Для забезпечення розвитку громадянського суспільства в Україні у 2002 р. при Президентові України було створено спеціальний орган – _____.
2. Нормативно-правове закріплення гарантій прав і свобод та створення широкої системи охорони й захисту державою прав і свобод, яка забезпечувала б їхнє реальне використання та надійний захист від будь-яких посягань складають основу _____ гарантій прав людини.

ЗТЗ:

- а) До основних завдань Комісії зі сприяння розвитку громадянського суспільства не належить:
 - організація консультацій між об'єднаннями громадян і органами державної влади для досягнення консенсусу під час проведення політичної реформи;
 - сприяння формуванню інститутів громадянського суспільства на засадах політичної та ідеологічної багатоманітності;
 - залучення громадськості до формування фіскальної та пенітенціарної політики;
 - сприяння становленню суспільного телерадіомовлення.
- б) Реформа виборчої системи України передбачає:
 - об'єднання виборчих законів у Кодекс виборчого права;
 - введення додаткових виборчих цензів;
 - зниження електорального бар'єру.
- в) До основних ідеологічних гарантій прав людини належать:
 - ідеологічна багатоманітність суспільного життя, відсутність державної (обов'язкової) ідеології та цензури;
 - реальне визнання народу єдиним джерелом влади і здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову;
 - забезпечення вільного розвитку мов.

Тема 4. Внутрішньополітичні стратегії сучасної України

Нормативно-правові основи внутрішньополітичного розвитку України.

Соціальна держава: прояви в Україні. Основні напрямки соціальної політики держави.

Концепція сталого розвитку та можливості її застосовування в Україні.

ЕО:

1. Назвіть інструменти відбудови сучасної ефективної соціальної системи держави.
2. Які заходи передбачає системна реформа соціальної сфери?
3. Назвіть основні пріоритети розвитку продуктивного потенціалу суспільства.
4. Назвіть елементи системи підвищення ефективності соціальної політики.
5. Назвіть пріоритети економічного розвитку України.

ВТЗ:

1. Реалізація глобального інфраструктурного проекту «Україна – транзитна держава» є пріоритетом _____ розвитку нашої держави.
2. Комплекс соціально-економічних заходів держави, підприємств, організацій, місцевих органів влади, громадських інститутів, суспільних груп та окремих осіб (суб'єктів соціальної політики), спрямований на реалізацію природних прав людини і задоволення соціальних потреб, що забезпечують її життєдіяльність та розвиток як соціальної істоти при беззастережному дотриманні її громадянських прав та свобод з метою забезпечення соціальної захищеності і соціальної справедливості в суспільстві – це _____.

ЗТЗ:

- а) Реформа системи соціальної допомоги передбачає:
- надання всіх видів соціальної допомоги на адресних засадах з урахуванням сукупного доходу сім'ї;
 - запровадження єдиної адресної соціальної допомоги на випадок непередбачуваних життєвих обставин;

- створення механізму залучення громадських організацій та приватного сектору до надання соціальних послуг.
- б) До пріоритетів економічного розвитку належать:
- зниження рівня енергоємності ВВП, всебічний розвиток енергетичного потенціалу України;
 - пенсійна реформа;
 - формування масштабних високотехнологічних виробництв у тих сферах, де Україна має достатній науково-технологічний потенціал для реалізації конкурентних переваг на глобальних ринках;
 - створення повномасштабної системи соціального страхування.

Тема 5. Пріоритети економічного розвитку

Основні елементи національної економіки. Вплив світової економіки на українську.

Реформи в галузі економіки за період незалежності: проблеми та перспективи. Аграрний сектор та його реформа в сучасній Україні.

Поняття тіньової економіки та її вплив на українське суспільство.

ЕО:

1. Вирішення яких проблем має передбачати економічна стратегія?
2. Назвіть негативні тенденції в розвитку економіки України на сучасному етапі.
3. Перерахуйте стратегічні завдання соціально-економічного розвитку України.
4. Які заходи передбачає реформа аграрного сектору?
5. Назвіть основні методи державного регулювання економіки.

ВТЗ:

1. Фактично не контролюване суспільством виробництво, розподіл, обмін і споживання товарно-матеріальних цінностей, тобто такі соціально-економічні взаємини між окремими громадянами, соціальними групами щодо використання діючих форм власності в корисливих особистих і групових інтересах, які приховуються від органів державного управління і самоврядування, громадськості – це _____.

2. Підтримування передових позицій у наукових дослідженнях і технологіях з ряду пріоритетних напрямів, входження або утримання позицій в глобальному обороті високотехнологічної продукції та технологій, спеціалізація з надання інтелектуальних послуг в галузі фундаментальних і прикладних наукових досліджень і професійної освіти – це основні напрямки _____ стратегії держави.

ЗТЗ:

- а) Пріоритетами державної аграрної політики є:
- підвищення продуктивності дрібних селянських господарств і сільського господарства в цілому;
 - надання пільг великим фермерським господарствам;
 - підвищення податкових ставок для дрібних сільськогосподарських товаровиробників;
 - зміцнення соціальної інфраструктури на селі.
- б) До основних умов технологічної модернізації не можна віднести:
- забезпечення провідної ролі науки та відновлення мережі науково-дослідних установ в державному секторі;
 - розробка державної програми науково-технологічного та інноваційного розвитку;
 - зменшення потоку інвестицій в економіку;
 - збільшення частки машинобудування в структурі промислового виробництва.

Тема 6. Стратегії культурного розвитку

Національні традиції українського народу. Ментальні особливості українця та їх вплив на подальший розвиток українського суспільства.

Культурно-національне відродження періоду незалежності.

Проблеми формування національної ідеї та національна ідентичність українців.

ЕО:

1. Яким нормативно-правовим актом регулюється статус української мови?
2. Назвіть два основних підходи до розуміння сутності національної ідеї.

3. Назвіть основні довгострокові цілі, що формують стратегію розвитку української культури.
4. Назвіть стратегічні пріоритети культурної політики України.
5. За допомогою яких заходів здійснюється публічний контроль в сфері культурної політики?

ВТЗ:

1. Визначальним фактором національної ідеї є _____.
2. Питання самоідентифікації українців є однією зі складових такої стадії демократичних перетворень, як _____.

ЗТЗ:

- а) За ідеологічним критерієм ідентичність українського суспільства формується як:
 - плюралітична;
 - неплюралітична.
- б) Риси свідомості українців, що визначаються у науковій літературі:
 - хаотичність, слабка структурованість;
 - схильність виключно до раціональних пояснень соціальних явищ;
 - перемішаність різних ідей, ідеалів, міфів, ілюзій;
 - логічність, послідовність, чітка структурованість.

Тема 7. Наука і освіта як складові стійкого розвитку України

Реформа освітньої сфери: історія та сучасність. Складові сучасної системи освіти в Україні.

Болонська система освіти: переваги та недоліки. Зарубіжний та вітчизняний досвід впровадження.

Наука як основа сталого розвитку. Роль Державної комісії з питань реорганізації в галузі науки.

Проблемні питання гуманітарної сфери.

Розвиток політичної науки на сучасному етапі.

ЕО:

1. Назвіть основні проблеми освіти в Україні.
2. Які заходи були прийняті Україною на сучасному етапі її розвитку для реформування системи освіти?

3. Назвіть основні завдання освіти.
4. Які заходи передбачає реформування української вищої школи в умовах інтеграції у європейський освітній простір?
5. Назвіть сучасні тенденції розвитку наукового потенціалу України.

ВТЗ:

1. Для вирішення актуальних завдань розвитку науково-дослідної та конструкторсько-технологічної діяльності в Україні була утворена _____.
2. _____ вищої освіти являє собою багаторівневий соціополітичний та соціокультурний процес, який, реалізуючи сутність людини і спираючись на ментальні, соціальні, політичні характеристики людини і суспільства, наповнює вищу освіту сучасним гуманістичним змістом та формує основи гуманістичного світогляду.

ЗТЗ:

- а) До гуманістичної складової вищої освіти можна віднести:
 - підвищення доступності та якості освіти;
 - розширення переліку спеціальностей освітньої програми підготовки бакалаврів та магістрів;
 - вдосконалення правової бази освіти та наповнення її гуманістичним змістом;
 - скорочення викладання соціальних та гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах.
- б) До основних напрямів розвитку гуманітарної освіти не можна віднести:
 - формування гуманітарного мислення, опанування рідною, державною та іноземними мовами;
 - формування світоглядної, правової, моральної, політичної, художньо-естетичної, економічної, екологічної культури;
 - утвердження пріоритетів здорового способу життя людини;
 - розвиток та посилення впливу природничо-математичної складової освіти;
 - відображення в змісті історичної освіти закономірностей історичного розвитку, широке вивчення українознавства, етнічної історії та етногенезу українців, інших народів держав.
- в) Освіта для сталого розвитку потребує мобілізації потенціалу:
 - гуманітарних наук;

- екологічних знань;
- природничих наук;
- всіх вище перелічених наук.

Тема 8. Зовнішньополітичні стратегії незалежної України

Україна в сучасних геополітичних концепціях. Методи зовнішньополітичної діяльності в сучасному Світі.

Глобальні проблеми сучасності та їх вплив на Україну.

Конституційні засади зовнішньополітичної орієнтації України. Європейський, Євразійський та Чорноморський вектори зовнішньої політики України.

Проблеми реалізації європейського курсу України.

Перспективи участі України в системі глобальної безпеки.

Перспективні моделі зовнішньої політики України.

ЕО:

1. Назвіть основні методи зовнішньополітичної діяльності в сучасному світі.
2. Якими нормативно-правовими актами регулюється зовнішньополітична діяльність України?
3. Які глобальні проблеми сучасності найбільш гостро стоять для України?
4. Назвіть основні перешкоди для вступу України до ЄС?
5. Назвіть основні вектори геостратегії України.
6. Участь у діяльності яких інституційних структур говорить про залучення України до глобальної та регіональної системи безпеки?

ВТЗ:

1. Безпечний розвиток людства, людської цивілізації, екосистеми «людина-світ» – це _____.
2. Безпечний вільний розвиток кожного складника системи «людина-світ», тобто кожної людини, країни, локальної цивілізації – це _____.

ЗТЗ:

- а) До основних умов формування сучасних дієвих регіональних систем безпеки не можна віднести:

- пристосування та постійну модернізацію функцій існуючих структур безпеки до нових викликів та загроз ХХІ ст.;
 - чіткий розподіл функцій між існуючими структурами з урахуванням їх можливостей, набутого досвіду, специфіки діяльності та складу учасників (досвід існування НАТО, ОБСЄ, ЗЄС свідчить про певну «спеціалізацію» їх діяльності);
 - відсутність визначення пріоритетів між структурними компонентами системи безпеки у вирішенні тих чи інших питань;
 - встановлення та постійний розвиток тісних взаємних зв'язків між структурними компонентами регіональної безпеки, що дозволяли б координувати їх діяльність або підключати до виконання того чи іншого завдання різні структурні компоненти безпеки.
- б) Які шляхи забезпечення сприятливих зовнішніх умов для розвитку та безпеки держави передбачає стратегія національної безпеки України:
- приєднання України до європейської та євроатлантичної систем безпеки;
 - розширення активної взаємодії зі США і Канадою, країнами ЄС, іншими країнами Європи та країнами-регіональними лідерами;
 - підтримка міжнародного миру та безпеки шляхом подальшої участі в міжнародній миротворчій діяльності;
 - активізація взаємодії з європейськими регіональними організаціями та участі в реалізації багатосторонніх проєктів;
 - всі вище перелічені заходи.

VII. РЕКОМЕНДОВАНІ ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Багатопартійна система сучасної України.
2. Європейські системи державного управління.
3. Політичні портрети українських Президентів доби незалежності.
4. Концепція сталого розвитку та її реалізація в умовах України.
5. Основні напрямки реформування галузі охорони здоров'я в Україні.
6. Пенсійна реформа: зарубіжний досвід та українська модель.
7. Роль структур громадянського суспільства у гуманізації соціальної політики держави.
8. Тіньова економіка та її негативні впливи на суспільство в Україні.
9. Аграрна політика України на сучасному етапі розвитку.
10. Українські національні традиції та національна ментальність.
11. Особливості та суперечності національного відродження України на сучасному етапі.
12. Розвиток політичної науки в Україні.
13. Болонська система та її впровадження в Україні.
14. Процес гуманізації як основа реформування системи вищої освіти України.
15. Реформування української вищої школи в умовах інтеграції у європейський освітній простір.
16. Релігія у політичному житті сучасної України.
17. Механізми взаємодії церкви з інститутами державної влади в сучасній Україні.
18. Динаміка конфліктів в політичному процесі сучасної України.
19. Особливості вирішення політичних конфліктів в Україні.
20. Глобалізація: зміст та наслідки для України.
21. Загальнолюдський і національний інтерес у зовнішній політиці.
22. Війна у міжнародних відносинах.
23. Головні напрями створення ефективної системи міжнародної безпеки.
24. Методи зовнішньополітичної діяльності в сучасному світі.

25. Європейський Союз: надбання та проблеми.
26. Національна безпека України: проблеми і шляхи зміцнення.
27. Україна і НАТО: шляхи взаємодії.
28. Україна і СНД: проблеми і перспективи.
29. Митний союз: здобутки і протиріччя.
30. Українська діаспора як фактор національного відродження.
31. Основні напрямки взаємовідносин країн Центрально-Східної Європи та України.

VIII. ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ З КУРСУ

1. Сутність категорій внутрішня та зовнішня політика.
2. Поняття та сутність стратегічного планування та стратегічного управління.
3. Основні напрямки внутрішньої політики України.
4. Основні напрямки зовнішньої політики України.
5. «Цілі розвитку тисячоліття» як глобальна стратегія.
6. Геополітичні впливи на Україну.
7. Вплив світової фінансово-економічної кризи на Україну.
8. Концепції сталого розвитку та її реалізація в Україні.
9. Політична система сучасної України.
10. Еволюція державного управління в Україні.
11. Конституційні зміни та їх значення для вибору стратегій політичного розвитку держави.
12. Людино-центристська спрямованість політичного реформування та еволюції державного управління.
13. Еволюція виборчої системи України.
14. Типологія партійної системи України.
15. Проблеми формування громадянського суспільства в Україні.
16. Соціальне партнерство як модель взаємодії держави та громадянського суспільства.
17. Партійне будівництво та динаміка виборчих процесів в сучасній Україні.
18. Актуальні наукові розробки проблем політичних стратегій України.
19. Сутність та значення соціальної спрямованості політичного розвитку.
20. Реформа соціальної сфери як основа подальших реформ.
21. Законодавча база внутрішньополітичного розвитку.
22. Сучасні тенденції економічного розвитку України.
23. Пріоритети державної аграрної політики.

24. Наслідки лобізму та тіньової економіки для розвитку України.
25. Національно-культурне відродження. Проблеми формування національної ідеї та національної ідентичності.
26. Проблеми національно-культурного розвитку.
27. Національні традиції та їх значення для перспективного розвитку України.
28. Проблеми етнонаціональної політики.
29. Реформування системи освіти.
30. Наука як основа сталого розвитку.
31. Досягнення сучасної української науки.
32. Проблемні питання гуманітарної сфери.
33. Законодавча база зовнішньої політики сучасної України.
34. Україна в сучасних геополітичних концепціях.
35. Глобальні проблеми сучасності та їх вплив на Україну.
36. Проблеми реалізації європейського курсу України.
37. Перспективні моделі зовнішньої політики України.
38. Впровадження стратегічного планування, європейських стандартів в процесі демократизації українського суспільства.
39. Інституційні механізми формування та реалізації політичних стратегій.
40. Роль та значення стратегічного планування.
41. Україна у світових рейтингах.

ІХ. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО РОБОТИ З ПЕРШОДЖЕРЕЛАМИ

ІХ.І. АЛГОРИТМ РОБОТИ З ПЕРШОДЖЕРЕЛАМИ

Важливим елементом підготовки до семінару, виступу з доповіддю на занятті або на науковій конференції, а також при участі в роботі наукового гуртка є глибоке вивчення основної та додаткової літератури, рекомендованої по темі заняття, а також першоджерел. При цьому корисно прочитану літературу законспектувати. Конспект повинен відповідати трьом вимогам: бути змістовним, по можливості коротким і правильно оформленим.

Оволодіння навичками самостійної роботи з книгою та іншими джерелами інформації включає два взаємопов'язані вміння: читати та вести записи. Організація самостійної роботи студентів з першоджерелом передбачає розвиток таких навичок:

- попередній швидкий перегляд всього змісту (з'ясування змістовної сторони, її значущості для себе);
- неквапливе читання із зосередженням уваги на головному;
- підкреслення головного;
- аналіз структури переказу (складання розгорнутого плану або визначення головних ідей, ключових питань – залежно від мети роботи);
- повторний швидкий перегляд всього змісту.

Робота з джерелом передбачає певну послідовність дій. Тут можна виокремити три етапи роботи з першоджерелом:

- попереднє ознайомлення;
- уважне читання;
- опрацювання (яке найчастіше полягає в конспектуванні).

Перший етап передбачає попереднє загальне ознайомлення з книгою або документом, в яких опубліковано першоджерело. При цьому необхідно звернути увагу на титульний аркуш книги або документа, на їх автора, повну назву, підзаголовки, епіграф, місце і рік видання, видавництво, анотацію і т. д.

Після цього потрібно ознайомитися зі змістом першоджерела, з'ясувати, з яких розділів, частин і підрозділів він складається. Зміст першоджерела дає уявлення про його структуру.

Якщо в книзі, що містить першоджерело, є передмова або вступ, то їх слід прочитати, бо тут зазвичай дається характеристика кни-

ги в цілому, вказується мета, яку переслідував автор при написанні книги, наводяться історичні обставини, вказуються джерела, література тощо.

Також доцільно попередньо ознайомитися із заключною частиною, в якій, як правило, викладаються основні висновки книги. Це дає можливість отримати загальну орієнтацію про зміст праці, що полегшує подальше вивчення, надає йому необхідну цілеспрямованість, допомагає виділити основне в багатому і складному змісті.

Далі необхідно ознайомитися з науковим апаратом книги: посиланнями на джерела, примітками, додатками і т. д.

Другий важливий етап роботи над джерелом – це уважне читання його з початку до кінця. А якщо книга велика, складається з декількох розділів і частин, то треба читати її окремими розділами і частинами.

Основним і найбільш важливим правилом читання є свідоме засвоєння прочитаного: не механічне заучування, не просте накопичення знань, а осмислення прочитаного, прагнення дійти до суті справи.

Перший раз доцільно прочитати матеріал з початку і до кінця, щоб сформувані цілісне уявлення про нього.

Результатом початкового читання першоджерела повинен бути простий план тексту і чітке уявлення про неясні місця, зазначені у книзі.

Під час повторного читання відбувається поступове глибоке осмислення кожної частини і матеріалу в цілому, формується позитивне ставлення до окремих елементів тексту і виділяється те, що викликає незгоду, критику; викристалізуються основні думки, ідеї, системи аргументів, яскраві приклади і т. п. При цьому слід виділити основні думки автора та їх розвиток у праці, звернути увагу на обґрунтування окремих положень, на методи і форми доказів, найбільш яскраві приклади. В ході цієї роботи остаточно відбирається матеріал для запису і визначається вигляд майбутніх записів: план, тези, конспект тощо.

Для того, щоб зрозуміти головний зміст та визначити основні думки автора потрібно читати неквапливо, ретельно обмірковуючи прочитане. Необхідно мати на увазі, що головна думка автора обґрунтовується рядом доказів, що призводять до певних висновків. Студент повинен добре розібратися в цій аргументації, цілком опанувати суть питання.

Якщо зміст праці при читанні не буде зрозумілим відразу, необхідно відзначити незрозумілі або неясні місця, щоб повернутися до них другий, третій раз, щоб те, що залишилося незрозумілим, доповнити і з'ясувати далі, згодом, як з читання, так і з окремих лекцій і бесід.

При вивченні першоджерел повторне, а іноді й багаторазове, читання книги в цілому або її окремих частин є необхідною умовою глибокого засвоєння прочитаного. Відомо, що незрозуміле на перший раз при читанні, буде зрозуміло при повторному читанні, або коли підійти до питання згодом з трохи іншого боку.

Слід пам'ятати, що головним у роботі з книгою є розуміння прочитаного, з'ясування корінних ідей, основного змісту. Тому важливо навчитися відрізняти головне від другорядного, окремі факти від узагальнюючих положень і висновків. Якщо в процесі першого читання основний зміст є незрозумілим, необхідно ще раз повернутися до прочитаного і розібратися в ньому ґрунтовно.

Своєрідною допомогою та підказкою, що дозволить при вивченні тієї чи іншої роботи зробити необхідні висновки з проблеми та прослідкувати позицію автора по ній, може слугувати наступний алгоритм. Він полягає у відповіді в ході читання на такі питання:

- у чому полягає основна ідея (позиція) автора даної роботи;
- яке рішення проблеми пропонує автор статті;
- чи є у вас розбіжності в думках з автором роботи при її вивченні?

Під час читання необхідно з'ясовувати нові незнайомі слова, терміни, вирази, невідомі назви та імена. Це є обов'язковим правилом при читанні першоджерел. Важливу роль при цьому має бібліографічна підготовка студентів. Вона базується на вмінні активно, швидко використовувати науковий апарат книги, вести пошук необхідної інформації за допомогою енциклопедій, словників, електронних каталогів, довідкової літератури, обробляти і систематизувати її.

Після ознайомлення з матеріалом, що поданий в першоджерелі можна переходити до наступного етапу – його опрацювання.

IX.II. МЕТОДИКА ОПРАЦЮВАННЯ ПЕРШОДЖЕРЕЛ

Форми аналізу першоджерел можуть бути різноманітними: письмовий аналіз за схемою, есе, відповідь на питання, захист тієї чи

іншої позиції з використанням джерела, полеміка з джерелом, поділ джерела на частини.

Проте в будь-якому випадку наукова методика опрацювання першоджерел вимагає ведення записів прочитаного. Це дозволяє систематизувати знання, отримані при читанні, зосередити увагу на головному, зафіксувати і закріпити його в пам'яті, щоб при нагоді знову звернутися до нього.

Залежно від завдання, яке ставить перед собою студент, працюючи з книгою, можна робити різні види записів:

- складати план прочитаного, що передбачає розподіл прочитаного тексту на більш-менш самостійні за змістом фрагменти та підбір для них заголовків або послідовний перелік основних думок автора;
- складати тези – короткий виклад основних думок прочитаного тексту. Тези являють собою трохи формалізоване резюме, де виділені основні положення і кожне з них розглянуто окремо. Різниця між планом і тезами полягає в наступному: у плані думка називається (дається відповідь на питання: про що йдеться?), а в тезах – формулюється (що саме про це йдеться?). Запис опорних думок тексту важливий, але не дає повного уявлення про прочитане, оскільки не відображає аргументи та докази автора, що доводять істинність його висновків (на відміну від конспекту);
- конспектувати, коротко переказувати, викладати сутність прочитаного;
- виписувати цитати – дослівну витримку з тексту з обов'язковим зазначенням вихідних даних цитованого видання: автор, назва роботи, місця видання, видавництва, року видання та сторінки;
- реферувати, тобто викладати якесь питання по одному або декільком джерелам, висловлюючи власні судження;
- складати анотацію, яка являє собою короткий згорнутий виклад змісту прочитаного без втрати істотного сенсу;
- рецензувати – складати короткий відгук з висловленням свого ставлення до прочитаного;
- складати довідки – підбирати відомості, що мають статистичний, біографічний, бібліографічний, термінологічний, політологічний та інший характер, отримані в результаті пошуку;

- складати формально-логічні моделі – словесно-схематичне зображення прочитаного;
- складати тематичний словник (тезаурус) – впорядкування комплексу базових понять за певним розділом або темою;
- складати матрицю ідей (порівняльних характеристик однорідних явищ у працях різних авторів) тощо.

IX.III. ПРАВИЛА ТА ПРИЙОМИ КОНСПЕКТУВАННЯ

Конспектування – це короткий виклад, короткий запис прочитаного матеріалу. Навчальний конспект (в перекладі з латинської «*conspectus*» – огляд, нарис) – одна з найважливіших форм навчальних записів, що представляє собою стислий і послідовний письмовий виклад змісту засвоєного матеріалу; ефективний засіб закріплення в пам'яті прочитаного тексту, який розвиває мислення, спонукає глибоко осмислити прочитане, знайти важливе і суттєве, висловити його в чітких і стислих фразах. Як правило, конспект складається з трьох основних елементів: плану, тез основних думок джерела і фактичного матеріалу.

Існує безліч прийомів конспектування. Так, *по-перше*, при складанні конспекту можна продумати, які положення теорії особливо актуально звучать сьогодні, як вони знаходять свій розвиток в документах.

По-друге, можна скласти проблемні конспекти.

По-третьє, доцільно підготувати доповідь або реферат на семінарі, присвячений викладу роботи.

По-четверте, можна зробити зведені тематичні конспекти по роботам, документам.

Таким чином, якогось загального, одного обов'язкового правила конспектування немає. Однак на практиці найчастіше застосовується три основні види конспекту: текстуальний, вільний і зведений.

Текстуальний конспект передбачає цитування головних положень твору. Його використовують для одержання документально точних виписок з даної роботи. При цьому способі конспектування зберігається без зміни авторський текст і послідовність викладу. Головне, що тут потрібно – правильно визначати основні смислові, найбільш суттєві думки, висловлені автором. Виписки в текстуальному конспекті носять гранично вибіркового характер.

Вільний конспект – це переказ найбільш суттєвих положень твору, при цьому текст може перегруповуватись і викладатись власними словами. Даний вид конспекту є показником більш творчого підходу і розуміння змісту твору.

Зведений конспект – готується за різними джерелами, статтями, документами, підручниками з метою розкриття поставленого питання, проблеми, наприклад, за планами семінарського заняття. У вільному конспекті узагальнюється зміст низки близьких за тематикою і змістом джерел в певній послідовності. За основу конспектування при цьому береться те джерело, в якому з найбільшою повнотою розкривається потрібне питання, проблема.

У всіх випадках конспектування потрібно домагатися головного – розкрити, виписати основні положення, ідеї першоджерела, зробити це ясно, зв'язано, із власними зауваженнями та коментарями.

При конспектуванні бажано дотримуватися певної послідовності, логіки: по-перше, спочатку висувається теза, по-друге, обґрунтовується її значення, і, по-третє, висунута теза доводиться за допомогою аргументів (фактів, прикладів, аргументів).

Конспектувати доцільно не на окремому аркуші, а в загальному зошиті на одній сторінці аркуша. Зворотний бік аркуша може бути використаний для доповнень, необхідність яких з'ясується надалі.

Починати конспект необхідно з вказівки прізвища, ім'я та по батькові автора, повної назви роботи, місця та року видання й кількості сторінок. Якщо матеріал міститься в журналі, то слід вказати крім року номер видання та сторінки журналу, на яких є інформація. Доцільно також проводити поля, на яких потім можна буде записати план, коротко визначати своє ставлення до матеріалу, згоду або критику, а також деякі думки, що виникають при конспектуванні. До того ж на полях зручно представляти додатковий матеріал з інших джерел, посилання, питання, які необхідно з'ясувати, чи думки, які виникли після завершення конспекту (при його доопрацюванні).

Сам процес конспектування праць різних авторів включає:

- цитування, витяг з цитат, тобто скорочення і резюме з тексту, що конспектується;
- позначки-оцінки, що виражають безпосереднє відношення автора до прочитаного матеріалу; різного роду *nota bene* (знак NB ставиться біля того місця в тексті, на яке слід звернути особливу увагу);

- позначки-питання, коли людина питає сама в себе, чи так слід розуміти те чи інше виписане нею положення, з вказівкою на необхідність ще раз повернутися до нього;
- замітки-тлумачення, в яких в ході читання якого-небудь тексту читач висловлює свої думки, критично переробляє прочитане.

Характер конспекту залежить від мети вивчення літератури. Якщо студент готує якусь окрему тематичну доповідь, реферат або виступ, то він може вести вибірковий (тематичний) запис окремих положень, фактів з однієї або декількох книг. Але в навчальних цілях потрібно конспектувати так, щоб конспект відбивав зміст досліджуваного матеріалу. Кращим конспектом є такий, в якому студент самостійно, своїми словами викладає основний зміст роботи (по главам, розділам), підкріплюючи запис окремими, найбільш важливими чи характерними цитатами, фактами або цифровим матеріалом.

При конспектуванні необхідно дотримуватися наступних правил:

- в конспекті повинно бути викладено головне, основне;
- запис має бути жорстко адекватним змісту книги, тобто абсолютно точним за змістом;
- запис повинен логічно пов'язувати в одне ціле всі основні питання праці;
- конспект повинен бути чітким за змістом і коротким за обсягом.

Існує техніка складання конспекту:

- необхідно вести записи в окремому зошиті, сторінки якого потрібно пронумерувати;
- перші сторінки зошита бажано залишити для змісту (записів тих робіт, які в ньому законспектовані);
- складання конспекту кожного першоджерела починається з вказівки повної назви роботи, прізвища автора, року і місця видання;
- основний матеріал найкраще викладати своїми словами, не допускаючи при цьому неточних формулювань, які можуть спричинити за собою спотворення змісту думок автора;
- найважливіші положення, визначення, висновки слід давати у формі цитат, які необхідно брати в лапки і обов'язково давати посилання на сторінку книги та тому, якщо вона дається по зібранню творів, із зазначенням джерела (автор, назва книги, місце, рік видання, сторінки);

- при викладі змісту роботи текст не повинен бути суцільним, в ньому необхідно виділити особливо важливі положення;
- фіксувати в конспекті додаткові матеріали з інших книг, джерел або власні судження необхідно на спеціальних полях;
- докази та ілюстративний матеріал можна записувати коротко, у вигляді плану (перерахування питань).

Конспект того чи іншого твору корисно забезпечити планом, виносячи на поля зошита основні питання досліджуваної роботи (її план). Таке виділення основних питань твору сприяє найбільш поглибленому засвоєнню матеріалу і виключає можливість механічного підходу до складання конспекту.

Складаючи конспект, неприпустимо переписування матеріалів, за винятком коротких дослідних цитат.

В рамках роботи над першоджерелом важливий правильний та доцільний відбір цитат. Необхідно враховувати, наскільки яскраво, оригінально, стисло викладена думка. Цитувати необхідно ті судження, на які згодом можливі посилання як на авторитетний виклад думки, виведений з того чи іншого питання.

Цитування використовується не тільки при складанні конспекту, а й при підготовці студентом наукових статей, рефератів, доповідей, а також кваліфікаційних робіт. Тому більш детально розглянемо загальні правила наукового цитування.

IX.IV. ПРАВИЛА НАУКОВОГО ЦИТУВАННЯ ПЕРШОДЖЕРЕЛ

Цитування передбачає дослівне відтворення тексту автора. Обов'язкове правило цитування – подача авторського тексту у лапках. Якщо в цитованому тексті є пропуски, то на їх місці ставляться три крапки, але в такому випадку не повинен спотворюватися первісний зміст тексту. Наприкінці цитати необхідно зробити посилання.

При цитуванні слід дотримуватись основних принципів наукової етики. Останні можуть бути порушені різними способами – від необережного застосування наукових методів або неухважного документування даних до серйозних наукових злочинів, таких як умисна фальсифікація або обман. Порушення норм наукової етики має місце, коли в науково значущому контексті навмисно або

внаслідок крайньої недбалості робиться помилкова заява, а також у разі порушення авторства або нанесення іншої шкоди науковій роботі інших осіб.

Відповідно до «Норм наукової етики» Сенату Товариства Макса Планка, як суттєві порушення наукової етики можуть розглядатися такі діяння:

1. Помилкові заяви, як:

- фабрикування даних;
- фальсифікація даних (наприклад, шляхом таємного відбору даних і відмови від небажаних результатів і шляхом маніпуляції зображеннями або ілюстраціями);
- некоректні заяви у листі-заявці на отримання підтримки (гранту).

2. Порушення авторського права, як:

- несанкціоноване використання авторських текстів (плагіат);
- присвоєння методів дослідження та ідей (крадіжка ідей);
- фальсифікація змісту;
- узурпація наукового авторства або співавторства (необґрунтоване їх привласнення);
- несанкціонована публікація або надання третім особам доступу до ще не опублікованих робіт, знахідок, гіпотез, теорій або наукових методів;
- претендування на співавторство з іншою особою без його згоди або без належних підстав.

3. Шкода, що наноситься чужій науковій роботі, як саботаж дослідної роботи (у тому числі нанесення збитку, руйнування або підробка експериментальних установок, обладнання, документації, апаратури, програмного забезпечення, хімікатів або інших предметів, необхідних для проведення експерименту).

4. Спільна відповідальність за порушення наукової етики, що є результатом наступного:

- активної участі в порушенні наукової етики, що здійснюється іншими особами;
- обізнаності про фальсифікацію, яку здійснюють інші;
- співавторства в фальсифікованих публікаціях;
- явного нехтування обов'язками контролю¹.

¹ Нормы научной этики : Приняты Сенатом Общества Макса Планка 24 ноября 2000 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www-sbras.nsc.ru/HBC/2002/n04-05/f17.html>

Крім прямого цитування можливе і опосередковане, що носить назву парафраза. Такий вид цитування використовується в тому випадку, коли дослівне цитування є недоцільним. Можна виділити наступні випадки використання парафрази: авторський текст, що підлягає цитуванню, є великим за об'ємом (більше 3-4 речень); іншомовне першоджерело (тому доцільно його перекласти та переказати); подається узагальнена інформація одразу по декільком джерелам; передається короткий зміст та результат наукового дослідження та інші випадки.

Для підтвердження своїх ідей авторитетною думкою краще використовувати прямі цитати. При цьому обов'язково робити посилання на джерело інформації з бібліографічним описом – бібліографічне посилання, яке може міститись: прямо у тексті роботи в круглих дужках (вказуються такі відомості: автор першоджерела, його назва, рік і місце видання, сторінка, з якої приводиться цитата), наводиться в кінці сторінки (так звана, посторінкова зноска) чи тексту (кінцева зноска), або ж після цитати ставлять квадратні дужки і вказують номер джерела в списку літератури та сторінку, на яку посилаються. Останній варіант є найбільш поширеним при написанні кваліфікаційних робіт та наукових статей.

Наведемо деякі загальні правила наукового цитування, яких слід дотримуватись при роботі з першоджерелами, а також правила оформлення цитат, детально розглянуті Т. О. Куликович у методичному посібнику «Основи наукового цитування»².

До загальних правил цитування можна віднести наступні:

- 1) при дослівному цитуванні необхідно авторський текст обов'язково розміщувати у лапках, в тій граматичній формі, в якій він даний в джерелі, із збереженням особливостей авторського написання;
- 2) цитування повинно бути повним, без скорочення цитованого тексту і без перекручень думки автора;
- 3) якщо в цитованому тексті є пропуски, то на їх місці ставиться три крапки, але в такому випадку не можна спотворювати первісний зміст тексту;
- 4) кожна цитата повинна супроводжуватися посиланням на джерело;

² Куликович Т. О. Основы научного цитирования : метод. пособие для студентов и магистрантов, обучающихся по спец. 1-23 01 04 «Психология» [Електронний ресурс] / Т. О. Куликович. – Минск : БГУ, 2010. – 58 с. – Режим доступу: <http://socioline.ru/book/kulinkovich-osnovy-nauchnogo-tsitirovaniya>

5) бібліографічне посилання обов'язково використовується:

- при посиланні на інших авторів слід вказувати не тільки прізвище, а й ініціали автора;
- у наукових текстах прийнято вказувати ініціали цитованих авторів перед прізвищем, а не після нього, крім того бажано використовувати саме ініціали, а не повне ім'я, проте в будь-якому випадку весь текст роботи має бути оформлений в одному стилі (при згадування всіх авторів або вказують їх ініціали, або повні імена);
- є небажаним починати абзац з ініціалів та прізвища цитованого автора;
- слід звертати увагу на стать цитованого автора і грамотне відмінювати його прізвище;
- крім того слід пам'ятати про можливість того, що автор змінив прізвище, або взяв псевдонім, для того щоб не посилатись на одного і того ж автора двічі, як на двох різних авторів (саме тому є важливим перший етап роботи з першоджерелом – ознайомлення, коли здійснюється загальний огляд джерела, та встановлюються відомості про автора).

Окрім вищенаведених правил можна навести деякі рекомендації щодо окремих випадків цитування:

- 1) прізвища іноземних авторів наводяться на тій мові, на якому написана наукова робота, при цьому поруч у дужках наводиться оригінальне написання прізвища та ініціалів;
- 2) назви іноземних публікацій, прізвища, ініціали авторів і решта бібліографічної інформації у списку літератури вказуються мовою оригіналу;
- 3) іноземні терміни, цитовані в науковій роботі, наводяться в перекладі мовою роботи; якщо терміни перекладаються автором роботи вперше, поруч з перекладом в дужках рекомендується приведення їх оригінального написання;
- 4) при цитуванні фрагментів тексту іноземних джерел цитати слід наводити мовою основного тексту роботи в авторському перекладі (при цьому небажаним є використання електронних засобів перекладу);
- 5) нормативно-правові акти цитуються за офіційним виданням (в Україні це: «Офіційний вісник України», «Голос України», «Відомості Верховної Ради України», «Урядовий кур'єр», та

«Офіційний вісник Президента України»). Обов'язковим правилом цитування законодавчих актів є перевірка їх чинності. При цитуванні законодавчих та відомчих актів упевніться, що цитування проводиться за останніх оновлень на момент написання роботи. Іноді для грамотного цитування таких видань потрібна консультація фахівця.

В окремих випадках можливе дослівне цитування зі зміною тексту цитати, а саме при:

- модернізації орфографії та пунктуації текстів, виданих до початку XX століття (наприклад, видання написані староруською мовою);
- розгортанні скорочених слів тексту в повні; при цьому частина слова, доповнена автором роботи, береться в квадратні дужки;
- зміні відмінка слів в цитаті в разі підпорядкування цитати синтаксичному строю фрази, в яку вони включені;
- позначенні знайдених помилок в тексті цитованого документа. Тут можливі два варіанти дій: коли помилка не виправляється, в дужках ставиться знак питання, а коли виправляється – виправлення наводиться в квадратних дужках.

Більш детально ознайомитись з правилами використання та оформлення цитат, а також оформлення кваліфікаційних робіт в цілому можна за допомогою посібника, підготовленого на базі Національного університету «Одеська юридична академія» Т. С. Ківаловою, Т. Р. Коротким та М. А. Польовим «Кваліфікаційна робота юриста: методика написання та захисту»³, що знаходиться в читальному залі бібліотеки Університету.

От же, що при цитуванні потрібно суворо дотримуватися авторського тексту, не перекручувати його, бути гранично точним. І цитувати краще завжди тільки закінчену думку, із зазначенням у дужках джерела та сторінки.

ІХ.V. ПРИКЛАД КОНСПЕКТУВАННЯ

Розглянемо правила складання конспекту на прикладі роботи К. Шмітта «Поняття політичного».

³ Ківалова Т. С. Кваліфікаційна робота юриста : методика написання та захисту : навч. посібник : рекомендовано МОН України / Т. С. Ківалова, Т. Р. Короткий, М. А. Польовий ; НУ «ОЮА». – Одеса : Фенікс, 2011. – 362 с.

Перше, що необхідно зробити – це знайти саму роботу. Вона знаходиться в таких виданнях:

- Политология : хрестоматія / Сост. проф. М. А. Василик, доц. М. С. Вершинин. – М. : Гардарики, 2000. – 843 с. (повний варіант статті К. Шмітта – С. 23 – 42).
- Антология мировой политической мысли: В 5 т. [Электронный ресурс] / Рук. проекта – Г. Ю. Семигин, Л. Н. Алисова, В. В. Баев. – Т. 1 : Зарубежная политическая мысль : история и эволюция. – М. : Мысль, 1997. – 830 с. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Sem/17.php.

Друге – прочитати про автора цієї роботи – Карла Шмітта. Для цього можна скористатися наступними виданнями:

- Антология мировой политической мысли: В 5 т. [Электронный ресурс] / Рук. проекта – Г. Ю. Семигин, Л. Н. Алисова, В. В. Баев. – Т. 1 : Зарубежная политическая мысль : история и эволюция. – М. : Мысль, 1997. – 830 с. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Sem/17.php;
- Рахшмир П. Ю. Идеи и люди. Политическая мысль первой половины XX века [Электронный ресурс] / П. Ю. Рахшмир. – 2-е изд., перераб. – Пермь : Изд-во Перм. ун-та, 2001. – 272 с. – Режим доступа : http://society.polbu.ru/rahshmir_ideas/ch28_all.html.

Третє – прочитати загальні дані про саму роботу «Поняття політичного». Вони містяться в розділі «Коментарі» у книзі:

- Карл Шмітт – Политическая теология – Сборник ; Переводы с нем. заключит, статья и составление А. Филиппова. – М. : «КАНОН-пресс-Ц», 2000. – 336 с.

Четверте – прочитати саму роботу. У ході читання виписати: а) незнайомі або незрозумілі слова (терміни); б) основні пункти змісту роботи. Визначення термінів можна знайти в наступних виданнях:

- Современный словарь иностранных слов. – М. : Рус. яз., 1993. – 740 с.
- Большой энциклопедический словарь. – 2-е изд. – М. : «Большая Российская энциклопедия»; СПб. : «Норинт», 2000. – 1456 с.

П'яте – скласти план конспекту роботи.

Шосте – скласти конспект роботи.

Сьоме – зробити висновки.

Про автора: Карл Шмітт (1888-1987) – німецький юрист і політолог. Закінчив юридичний факультет Берлінського університету. Викладав у вищих навчальних закладах Мюнхена, Грейфевальда, Берліна.

Найбільш значні його публікації в перший період наукової діяльності: «Політична романтика», «Диктатура», «Політична теологія», «Духовно-історичне становище сучасного парламентаризму», «Поняття політичного» та ін. Будучи одним з найвпливовіших юристів Веймарської Німеччини, Шмітт доводив необхідність сильної держави і придушення партій, що загрожують конституційному порядку. Після встановлення фашистської диктатури він переходить на бік нацистів і до 1936 р. займає високі посади в партійно-державній ієрархії. Його публікації на противагу тому, що було написано раніше, відрізняються расистської риторикою і сервілізмом по відношенню до режиму.

У 1936 р. нападки з боку СС змушують його піти зі всіх офіційних постів. Шмітт зосереджується на науковій та викладацькій роботі в якості професора Берлінського університету. В цей період ним були написані книги «Левіафан Томаса Гоббса», що містить приховану критику нацистського режиму, «Порядок великих просторів в праві народів» та «Земля і море», присвячені проблематиці міжнародного права. У 1945 р. інтернований союзними військами, в 1947 р звільнений. З цього часу і до кінця життя К. Шмітт «приватний вчений». Важливі публікації цього періоду: «Номос землі в європейському праві народів», «Гамлет або Гекуба», «Політична теологія II». Шмітт виходить з екзистенціального примату політики над усіма іншими областями діяльності людини. Він відстоює децизіонізм (від лат. «Decisio» – рішення): рішення вище норми, суверен вище закону, надзвичайний стан важливіше нормального стану.

Робота «Поняття політичного» – наукова стаття, яка спочатку була опублікована в ліберальному «Архіві соціальної науки і соціальної політики» у серпні 1927 року.

Нові терміни:

Плюріверсум – сукупність держав, кожна з яких володіє суверенним правом на визначення друзів і ворогів, на політичні відносини.

Універсум – світ в цілому, все суще, взяте в єдності.

Лібералізм – ідейна течія, в основі якої лежить переконання в необхідності поступового реформування суспільства з метою більш

повної реалізації індивідуальних цінностей, і в першу чергу індивідуальної свободи.

Тотальна держава – держава, що повністю включає суспільство та охоплює всі соціальні функції.

Суверенітет – повна незалежність держави від інших держав в своїх внутрішніх справах і в зовнішній політиці.

Пацифізм – доктрина, що закликає до повного позбавлення від воєн, мілітаризму й насильства.

Кількість термінів може бути більшою в залежності від складності та об'єму тексту, а також рівня знань студента.

Крім того, далі в ході конспектування необхідно виписати та вивчити визначення основних політологічних понять за Шміттом: політичне, політика, держава, панування, суверенітет, війна, громадянська війна та ін.

Структура роботи. По ходу читання роботи необхідно записати її основні структурні складові із зазначенням сторінки. Приблизно це буде представляти наступне:

- поняття держави (с. 24, 28, 29, 35) – поняття політичного (с. 24) – співвідношення державного та політичного (с. 24) – тотальна держава як контрпоняття деполітизації (с. 25) – відмежування «друга–ворога» як найсуттєвіша риса політичного (с. 25) – поняття політики (с. 25) – поняття ворога (с. 27) – політична протилежність як крайня точка розподілу на «друзів–ворогів» (с. 28) – розмежування політичного та партійно-політичного (с. 28) – поняття війни (с. 29–30) – невідворотність постійної загрози війни (с. 30) – нейтралітет (с. 30) – політична напруга (с. 31) – політична єдність (с. 33, 34, 38) – суверенітет (с. 35) – внутрішньодержавне умиротворення як результат самовладності держави, яка сама визначає ворога (с. 35, 36) – право держави як політичної єдності вести війну та розпоряджатися життям людей (с. 35) – справедлива війна (с. 36) – політичне панування як «захист від зовнішніх ворогів» (с. 38) – плюралізм світу держав, політичний світ як плюріверсум (с. 38) – поняття «людство» як інструмент зовнішньополітичних експансій (с. 38) – анархізм та лібералізм (с. 38–39) – критика лібералізму (с. 39–42) – пацифістський словник та заміна понять лібералами (с. 42) – уявна неполітичність системи, що веде до нового розподілу на групи друзів–ворогів (с. 42–43).

Щоб скласти таку структуру, необхідно обдумувати кожен абзац, з'ясовувати, що в ньому написано, про що йдеться. Можливо, для цього доведеться прочитати роботу не один раз.

План роботи. Після того, як текст прочитаний та проструктурований, необхідно скласти план конспекту, тобто виділити основні питання, що розглядаються в роботі. Це буде:

I – співвідношення державного та політичного,

II – розмежування друга-ворога як основна сутнісна характеристика політичного,

III – держава як політична єдність народу, внутрішні та зовнішні вороги держави, війна як постійна загроза, політичний світ як плюріверсум та неможливість аполітичності.

План може бути не тільки простим, а й розгорнутим, з виокремленням підпунктів по кожному пункту плану. Для великих за об'ємом праць доцільно складати саме розгорнутий план.

Конспект роботи.

Після цього можна перейти до складання самого конспекту. Можна вибрати будь-який тип конспектування. Але на початку краще використовувати тезовий або проблемний варіанти.

Наведемо *приклад початку* конспекту.

	Шмитт К. Понятие политического
	// Политология : хрестоматія / Сост. проф. М. А. Василик, доц. М. С. Вершинин. – М. : Гардарики, 2000. – 843 с.
Про автора:	Карл Шмітт (1888-1987) – німецький юрист і політолог....
Рік видання	це наукова стаття, яка спочатку була опублікована в ліберальному «Архіві соціальної науки і соціальної політики» у серпні 1927 року.
Нові терміни:	плюріверсум – сукупність держав, кожна з яких володіє суверенним правом на визначення друзів і ворогів, на політичні відносини, універсум –..., пацифізм –...

Структура роботи:	поняття держави (с. 24, 28, 29, 35) – поняття політичного (с. 24) – співвідношення державного та політичного (с. 24) – ...
План роботи:	1. _____ 2. _____ Зміст роботи
Держава	• це особливого роду стан народу, саме такий стан, який у вирішальному випадку виявляється найважливішим (с. 24); • це політична єдність, якій належить реальна можливість у деякому наявному випадку через власне рішення визначити ворога і боротися з ним (с. 35)
Ворог	• це тільки та сукупність людей, що ... (с. 27).

У висновку слід, по-перше, звернути увагу на алгоритм (як, і в якій послідовності вирішується поставлене завдання) роботи К. Шмітта, по-друге, зробити основні висновки, що розкривають зміст, суть і значення роботи, по-третє, пояснити, що таке «політичне» і що таке «політика».

Робота з першоджерелами передбачає використання різноманітних форм контролю. Застосовується фронтальна (перевірка всієї групи) або вибіркова перевірка конспектів з подальшим їх розбором і обговоренням. Результати контролю доводяться до студентів, обговорюються в навчальних групах.

Конспектування першоджерел не є самоціллю, воно представляє собою засіб закріплення та поглиблення знань, дієвий метод формування навичок самостійного оволодіння науками.

Х. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Х.І. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141
2. Акт проголошення незалежності України : постанова Верховної Ради УРСР від 24.08.1991 р. № 1427-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 38. – Ст. 502.
3. Декларація прав національностей України від 01.11.1991 р. № 1771-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 799.
4. Декларація про державний суверенітет України Декларація від 16.07.1990 № 55-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 31. – Ст. 429.
5. Загальнодержавна програма «Питна вода України» на 2006-2020 роки : Закон України від 03.03.2005 р. № 2455-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 15. – Ст. 243.
6. Загальнодержавна програма реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009-2014 роки : Закон України від 24.06.2004 р. № 1869-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 46. – Ст. 512.
7. Загальнодержавна цільова науково-технічна космічна програма України на 2008-2012 роки : Закон України від 30.09.2008 р. № 608-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 12. – Ст. 148.
8. Національна програма інформатизації : Закон України від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1998. – № 27-28. – Ст. 182.
9. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 13. – Ст. 65.
10. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-17 // Відомості Верховної Ради. – 2010. – № 40. – Ст. 527.
11. Про концепцію державної політики в галузі культури : Закон України від 03.03.2005 р. № 2460-4 // Відомості Верховної Ради. – 2005. – № 16. – Ст. 264.

12. Про національні меншини в Україні : Закон України від 25.06.1992 р. № 2494-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 36. – Ст. 529.
13. Про Суспільне телебачення і радіомовлення України : Закон Верховної Ради України від 17.04.2014 р. № 1227-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 27. – Ст. 904.
14. Державна програма «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 року : постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2006 р. № 1849 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 1. – С. 129 – 156.
15. Державна цільова екологічна програма проведення моніторингу навколишнього природного середовища [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 5.12.2007р. № 1376. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1376-2007-п>
16. Державна цільова економічна програма «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 роки [Електронний ресурс]: постанова Кабінету Міністрів України від 14.05.2008 р. № 447. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/447-2008-п>
17. Державна цільова економічна програма «Ядерне паливо України» [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2009 р. № 1004. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1004-2009-п>
18. Державна цільова економічна програма енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2015 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2010 р. № 243. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1004-2009-п>
19. Державна цільова науково-технічна програма «Нанотехнології та наноматеріали» на 2010-2014 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2009 р. № 1231. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1231-2009-п>
20. Державна цільова науково-технічна програма проведення досліджень в Антарктиці на 2011-2020 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 р. № 1002. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1002-2010-п>

21. Державна цільова оборонна програма утилізації звичайних видів боєприпасів, не придатних для подальшого використання і зберігання, на 2008-2017 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 22.10.2008 р. № 940. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/940-2008-п>
22. Державна цільова правоохоронна програма «Облаштування та реконструкція державного кордону» на період до 2015 року [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 13.06.2007 р. № 831. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/831-2007-п>
23. Державна цільова програма «Ліси України» на 2010-2015 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 16.09.2009 р. № 977. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1164.980.3>
24. Державна цільова програма підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011-2015 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2010 р. № 1090. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1090-2010-п>
25. Державна цільова програма реформування залізничного транспорту на 2010-2015 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2009 р. № 1390. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1390-2009-п>
26. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 р. № 1158. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-п>
27. Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009-2015 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2009 р. № 41. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/41-2009-п>
28. Державна цільова соціальна програма розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 785. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP100785.html
29. Державна цільова соціально-економічна програма будівництва (придбання) доступного житла на 2010-2017 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2009 р.

№ 1249. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1249-2009-п>

30. Питання Національного інституту стратегічних досліджень [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 1158/2002 від 16.12.2002 р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1158/2002>
31. Про державну національну програму «Освіта (Україна – XXI ст.) [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 р. № 896. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п>
32. Про Раду національної безпеки і оборони України [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 772/96 від 30.08.1996 р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/772/96>
33. Про створення Національного інституту українсько-російських відносин [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 573/97 від 23.07.1997 р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/573/97>
34. Програма комплексного соціально-економічного розвитку м. Одеси на 2005-2015 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2004 р. № 1604. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP041604.html
35. Програма формування та розвитку Державної спеціальної служби транспорту на 2005-2015 роки [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 21.09.2005 р. № 939. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/939-2005-п>

Х.ІІ. ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Т. А. Современные политические теории / Т. А. Алексеева. – М. : РОССПЭН, 2000. – 479 с.
2. Білорус О. Г. Глобалізація і національна стратегія / О. Г. Білоус. – К. : ВО «Батьківщина», 2001. – 300 с.
3. Гальчинський А. С. Суперечності реформ: У контексті цивілізаційного процесу / А. С. Гальчинський. – К. : Українські пропілеї, 2001. – 320 с.

4. Гілко В. І. Соціальні орієнтири державної політики. Діагностика соціального розвитку Одеського регіону / В. І. Гілко, Л. І. Кормич, Е. А. Гансова. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2005. – 376 с.
5. Головаха Е. И. Трансформирующееся общество : опыт социологического мониторинга в Украине / Е. И. Головаха. – К. : Ин-т социологии НАН Украины, 1996. – 142 с.
6. Демократія в Україні : минуле і майбутнє. –К. : Український письменник, 1993. – 242 с.
7. Державна політика : Аналіз та механізм її впровадження в Україні / за ред. В. А. Ребкала, В. В. Тертички. – К. : вид-во УАДУ, 2000. – 232 с.
8. Державотворення і правотворення в Україні : досвід, проблеми, перспективи. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2001. – 656 с.
9. Кормич Л. І. Громадські об'єднання та політичні партії сучасної України / Л. І. Кормич, Д. С. Шелест. – Одеса : Юридична література, 2002. – 200 с.
10. Михальченко М. Україна як нова історична реальність : запасний гравець Європи / М. Михальченко. – Київ : Відродження, 2004. – 487 с.
11. Паламарчук В. М. Економічні перетворення і соціальна безпека / В. М. Паламарчук. – К. : НІСД, 1996. – 64 с.
12. Пойченко А. М. Інноваційні технології і політична діяльність / А. М. Пойченко. –К. : Ін-т нац. відносин і політол. НАН України, 1994. – 36 с.
13. Политическая наука в Украине : становление и перспективы. – Симферополь, 2002. – 344 с.
14. Політика, право і влада в контексті трансформаційних процесів в Україні / І. О. Кресіна, А. С. Матвієнко, Н. М. Оніщенко та ін. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. – 303 с.
15. Політична система сучасної України : особливості становлення, тенденції розвитку. – К. : Парламентське видавництво, 2002. – 327 с.

16. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – К. : Генеза, 2004. – 735 с.
17. Політологія. Базовий підручник для студентів вищих навчальних закладів / голова авт. кол. Коваль І. М. – Харків : Фоліо, 2012. – 411 с.
18. Польовий М. А. Політичні процеси : теорія та практика моделювання / М. А. Польовий. – Одеса : Фенікс, 2011. – 288 с.
19. Скрипнюк О. Демократія : Україна і світовий вимір / О. Скрипнюк. – К., 2006. – 367с.
20. Тертичка В. Державна політика : Аналіз та здійснення в Україні / В. Терличка. – К. : Основи, 2002. – 750 с.
21. Томенко М. Українська перспектива : історико-політологічні підстави сучасної державної стратегії / М. Томенко. – К. : Українська перспектива, 1995. – 103 с.
22. Україна в сучасному геополітичному просторі : теоретичний і прикладний аспекти / за ред. Ф. М. Рудича. – К. : МАУП, 2002. – 487 с.
23. Україна на зламі тисячоліть: історичний екскурс, проблеми, тенденції та перспективи / Г. В. Щокін, М. В. Попович, М. С. Кармазіна, Н. Л. Коломінський. – Київ : МАУП, 2000. – 384 с.
24. Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг : У 2 томах. Том 1. Аналітичні матеріали / за ред. д.ек.н. вВорони, д.соц.н. М Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2011. – 576 с.
25. Актуальні проблеми політики. Зб. Наук. праць. – Одеса : Фенікс, 2010 – 2015. – Вип. 37 – 54.

X.III. ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Александрова О. С. Межі й антиподи толерантності як суперечливої суспільної цінності / О. С. Александрова // Грані. – 2011. – № 1. – С. 54 – 59.
2. Андрійчук В. Вектори розвитку. Зовнішньо-економічна політика в контексті стратегії економічного і соціального розвитку України / В. Андрійчук // Політика і час. – 2004. – № 7-8. – С. 3 – 13.

3. Бабкіна О. Демократичні детермінанти трансформації українського суспільства / О. Бабкіна // Віче. – 2007. – № 13 (Лип.). – С. 25 – 29.
4. Бажал Ю. Еволюційна парадигма економіки перехідного періоду / Ю. Бажал // Економіка України. – 1993. – № 8. – С. 3 – 11.
5. Базилевич В. Теорія трансформаційних перетворень / В. Базилевич // Економіка України. – 2002. – № 6. – С. 93 – 98.
6. Балан Я. Вічний фонд для української діаспори / Я. Балан // Політика і час. – 2006. – № 12. – С. 40 – 41.
7. Бебик В. Глобальна українська ідея (історична розвідка) / В. Бебик // Політика і час. – 2007. – № 6. – С. 41 – 44.
8. Бебик В. Політико-дипломатична діяльність В'ячеслава Липинського: уроки для сьогодення / В. Бебик, О. Самойленко // Політика і час. – 2007. – № 4. – С. 32 – 35.
9. Беренштейн Л. Розбудова громадянського суспільства в Україні (історико-політичне дослідження) / Л. Беренштейн, П. Панченко, О. Рейт. – К. : Інститут історії України НАН України, 1999. – 255 с.
10. Белінська Я. Формування пріоритетів економічного розвитку України / Я. Белінська // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 2. – С. 25 – 27.
11. Білорус О. Глобалізація і нова парадигма глобального постіндустріального розвитку / О. Білоус // Економічний часопис-XXI. – 2002. – № 10. – С. 3 – 7.
12. Білоус А. О. Політико-правові системи : світ і Україна / А. О. Білоус. – К. : АМУПП, 2000. – 200 с.
13. Біляцький С. Для України необхідна зміна економічної парадигми / С. Білецький, А. Добровольська, А. Хахлюк // Політика і час. – 2006. – № 3. – С. 72 – 79.
14. Брежнева Т. Консультативний... але не обов'язковий. Юридичні та правові аспекти визначення зовнішньополітичного курсу України через референдум / Т. Брежнева // Політика і час. – 2006. – № 4. – С. 9 – 16.
15. Варгатюк С. Чорний кіт у темній кімнаті. Пошуки виходу зі складного міжнародного становища України останньої доби визвольних змагань / С. Варгатюк // Політика і час. – 2005. – № 7. – С. 86 – 93.

16. Василенко С. Геополітичний вектор України: витоки й особливості її формування / С. Василенко // Нова політика. – 2000. – № 3. – С. 46 – 52.
17. Весела Н. 2010 : євроінтеграційний поступ України / Н. Весела // Зовнішні справи. – 2010. – № 11-12. – С. 12 – 14.
18. Видрін Д. Україна на порозі XXI ст. Політичний аналіз / Д. Видрін, Д. Табачник. – К., 1995. – 256 с.
19. Вільський А. Куди схиляються шальки терезів? Читаючи Г. Кіс-сінджера через 10 років, або Недоладний світовий лад / А. Вільський // Політика і час. – 2004. – № 3. – С. 55 – 69.
20. Войтович Р. Глобалізаційні виклики національної безпеки: геополітичний аспект / Р. Войтович // Сучасна українська політика. Політика і політологи про неї. – 2010. – Вип. 19. – С. 285 – 297.
21. Гальчинський А. Глобальні трансформації: уроки для України / А. Гальчинський // Політика і час. – 2005. – № 8. – С. 18 – 29.
22. Гелей С. Д. Політологія : навчальний посібник / С. Д. Гелей, С. М. Рутар. – Львів : Світ, 2011. – 384 с.
23. Головченко В. «Золотий вік української радянської дипломатії» : міф і реалії / В. Головченко // Зовнішні справи. – 2011. – № 4. – С. 46 – 51.
24. Головченко В. В обороні української справи. Володимир Винниченко і новітня українська дипломатія / В. Головченко // Політика і час. – 2005. – № 6. – С. 50 – 63.
25. Головченко В. На межі ойкумени : дипломатична історія античної України / В. Головченко // Політика і час. – 2005. – № 9-10. – С. 103 – 117.
26. Головченко В. Проблема формування міжнародного іміджу України на початку XX століття : маловідомі сторінки історії / В. Головченко // Нова політика. – 2001. – № 5. – С. 28 – 32.
27. Гончаренко О. Поширення НАТО і Україна / О. Гончаренко // Економічний часопис. – 1997. – № 4. – 100 с.
28. Горбатенко І. А. Політологія як основа демократизації і соціокультурного розвитку українського суспільства / І. А. Головченко // Віче. – 2007. – № 16. – С. 4 – 6.
29. Горинь М. Світ української діаспори / М. Горинь // Політика і час. – 2006. – № 9. – С. 56 – 58.

30. Гречанінов В. *Concordia domi foris* рах (злагода в країні-мир за кордоном) / В. Гречанінов // Зовнішні справи. – 2008, лютий. – С. 11 – 12.
31. Грищенко Т. Геостратегія постбіополярності (Сучасні американські концепції та Україна) / Т. Грищенко // Політична думка. – 1997. – № 1. – С.
32. Гуменюк Б. Дипломатія доби глобалізації : нові виклики та завдання / Б. Гуменюк // Зовнішні справи. – 2008, грудень. – С. 9 – 13.
33. Гуменюк Б. Сприяння модернізації країни-основне завдання української дипломатії / Б. Гуменюк // Зовнішні справи. – 2010. – № 11-12. – С. 37 – 42.
34. Дмитренко М. Д. Україна у контексті світових модернізаційних процесів / М. Д. Дмитренко // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – 2009. – Вип. 18. – С. 227 – 237.
35. Довгаль О. А. Протекціонізм і лібералізм у процесі глобалізації світової економіки (Питання теорії і методології) : Монографія / О. А. Довгаль. – Х. : Вид-во НУА, 2004. – 320 с.
36. Донцов Д. Історія розвитку української державної ідеї / Д. Донцов. – К. : Товариство «Знання» України, 1991. – 48 с.
37. Дорогунцов С. Методологічні проблеми відтворення основного капіталу в трансформаційний період / С. Дорогунцов, В. Чижова // Економіка України. – 2002. – № 9. – С. 29 – 35.
38. Дорогунцов С. Трансформація структури економіки : теорія і практика / С. Дорогунцов // Економіка України. – 1998. – № 4. – С. 4 – 11.
39. Дроздов С. Український пасьянс. Журналістська оцінка міжнародних здобутків України / С. Дроздов // Політика і час. – 2006. – № 9. – С. 49 – 52.
40. Єременко В. До концепції економізації зовнішньої політики України / В. Єременко // Політика і час. – 2005. – № 11. – С. 35 – 42.
41. Заєць А. П. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду / А. П. Заєць. – К. : Парлам. вид-во, 1999. – 248 с.
42. Інвестиційний рейтинг регіонів України у 2008 р. / Недержавний аналітичний центр «Інститут Реформ». – К. : Інститут Реформ, 2009. – 52 с.

43. Кирилюк Ф. М. Політологія Нової доби : посібник / Ф. М. Кирилюк. – К. : «Академія», 2003. – 304 с.
44. Кіш Є. Б. Новий статус на нових кордонах / Є. Б. Кіш // Політика і час. – 2005. – № 12. – С. 82 – 90.
45. Колодій А. М. Права людини і громадянина в Україні : Навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 332 с.
46. Корогодов Н. В. Основы политологии / Н. В. Когородов. – Х. : Парус, 2008. – 360 с.
47. Котигоренко В. О. Етнічні протиріччя в сучасній Україні / В. О. Котигоренко. – К. : Світогляд, 2004. – 711 с.
48. Кравчук М. Проблеми дослідження міжнародних відносин / М. Кравчук // Політичний менеджмент. – 2003. – № 3. – С. 124 – 133.
49. Круглашов А. Відповідно до європейського рівня можливостей. Регіональні чинники зовнішньополітичної діяльності України / А. Круглашов // Політика і час. – 2005. – № 5. – С. 15 – 27.
50. Круглашов А. Політичні та культурні і взаємини країн-сусідів / А. Круглашов // Політичний менеджмент. – 2004. – № 6. – С. 175 – 178.
51. Крюков О. Демократизація суспільства та розвиток еліти / О. Крюков // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2004. – № 4. – С. 470 – 475.
52. Кудряченко А. І. Східна Європа на шляху змін / А. І. Кудряченко. – К., 1990. – 47 с.
53. Куліш А. До питання аналізу етапів розвитку трансформаційної економіки / А. Куліш // Економіка України. – 2002. – № 11. – С. 47 – 51.
54. Кухта Б. Л. З історії української суспільно-політичної думки / Б. Л. Кухта. – К. : Генеза, 1994. – 368 с.
55. Лазоренко О. В. Теорія політології / О. В. Лазоренко. – К. : Вища школа, 1996. – 179 с.
56. Латигіна Н. Передумови демократизації суспільства : основні підходи / Н. Латигіна // Персонал. – 2005. – № 3. – С. 15 – 18.

57. Латигіна Н. Шляхи та структурні фази демократизації суспільства / Н. Латигіна // Політичний менеджмент. – 2005. – № 2. – С. 68 – 77.
58. Левенець А. Ю. Сучасна українська політика. Аналітичні доповіді Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса ПАН України / А. Ю. Левенець. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса ПАН України, 2009. – 448 с.
59. Лисенко О. Підсумки Другої світової війни і проблеми історичної пам'яті / О. Лисенко // Політика і час. – 2007. – № 6. – С. 30 – 33.
60. Лобань Т. І. Державотворення : проблеми розбудови української держави / Т. І. Лобань // Політологічний вісник : зб.наук.пр. – 2004. – Вип. 17. – С. 94 – 102.
61. Лобань Т. І. Корупція в Україні : причини виникнення та боротьба з нею / Т. І. Лобань // Нова парадигма : Філософія. Соціологія. Політологія. – 2003. – Вип. 33. – С. 193 – 201.
62. Лобань Т. І. Основні напрями діяльності та роль у державотворчому процесі європейських та українських соціал-демократів / Т. І. Лобань // Наше гасло. – 2004. – № 3(4). – С. 100 – 105.
63. Лобань Т. І. Особливості розвитку сучасного суспільства в умовах глобалізації : політологічний аспект / Т. І. Лобань // Людина і політика. – 2004. – Вип. № 2(32). – С. 68 – 73.
64. Лобань Т. І. Особливості українського менталітету та його вплив на процес державного будівництва / Т. І. Лобань // Людина і політика. – 2004. – Вип. № 4(34). – С. 106 – 112.
65. Лобань Т. І. Формування та розвиток української політичної еліти, як одна із найважливіших проблем державотворення в Україні / Т. І. Лобань // Нова парадигма : Філософія. Соціологія. Політологія. – 2003. – Вип. № 30. – С. 153 – 162.
66. Лукінов І. І. Економічні трансформації наприкінці 20-го сторіччя / І. І. Лукінов. – К. : НАН України, Інститут економіки, 1997. – 455 с.
67. Магновський І. Демократична, соціальна, правова держава і громадянське суспільство : єдність та обумовленість / І. Магновський //Право України. – 2005. – № 7. – С. 25 – 29.

68. Майборода О. Етнопрофесійна структура населення України : тенденція змін та їхній вплив на міжетнічні відносини / О. Майборода // Наукові записи ІШІЕНД. – 2005. – Вип. 27. – С. 30 – 48.
69. Мальярчук В. Предмет дебатів і поле електорального змагання. Зовнішньополітичні пріоритети України : соцієнтальний «розкол» чи розкол еліт? / В. Мальярчук // Політика і час. – 2004. – № 12. – С. 57 – 64.
70. Матвієнко В. Форпост суверенності / В. Матвієнко // Зовнішні справи. – 2007, грудень. – С. 20 – 24.
71. Медвідь Ф. М. Національно-державні інтереси та геополітичні пріоритети України в контексті глобалізації та євроінтеграції / Ф. М. Медвідь // Філософія. Політологія. – 2008. – № 70-72. – С. 52 – 54.
72. Мовою фактів. Фрагменти виступу Міністра закордонних справ України Бориса Тарасюка у Верховній Раді України // Політика і час. – 2006. – № 12. – С. 6 – 8.
73. Мочерний С. В. Моделі трансформаційних процесів економіки / С. В. Мочерний // Економіка України. – 2000. – № 2. – С. 13 – 19.
74. Мочерний С. В. Політична економія : Навчальний посібник / С. В. Мочерний. – К. : «Знання-Прес», 2002. – 687 с.
75. Нагорна Л. П. Соціокультурна ідентичність : пастки ціннісних розмежувань / Л. П. Нагорна. – К. : ІШІЕНД ім. І. Ф. ураса ПАН України, 2011. – 272 с.
76. Основи демократії / за заг. ред. А. Колодія. – К. : «Ай Бі», 2002. – 684 с.
77. Паращевін М. Релігія та релігійність в Україні / М. Паращевін ; за ред. С. Макєєва. – К. : Інститут політики. Інститут соціології НАН України, 2009. – 68 с.
78. Пахомов Ю. Трансформаційні процеси у світовому господарстві / Ю. Пахомов. – К. : Либідь, 2000. – 344 с.
79. Перепелиця Г. Внутрішні чинники формування зовнішньої політики України / Г. Перепелиця // Політика і час. – 2004. – № 11. – С. 32 – 46.
80. Піча В. М. Політологія. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти / В. М. Піча В.М., Н. М. Хома. – Львів, 2004. – 344 с.

81. Политическая наука : новые направления / Пер. с англ. М. М. Гурвица, А. Л. Демчука, Т. В. Якушевой ; науч. ред. Е. Б. Шестопал. – М., 1999. – 816 с.
82. Политология : Хрестоматия / Сост. М. А. Василик, М. С. Вершинин. – М. : Гарда-рики, 2000. – 794 с.
83. Політична культура та проблеми громадянської освіти в Україні: Аналітичний звіт / С. Г. Рябов, С. О. Кисельов, О. Кисельова та ін. – К. : Тандем, 2004. – 79 с.
84. Попович М. Від української ідеї – до реального проекту / М. Попович // Політика і час. – 2006. – № 9. – С. 47 – 49.
85. Прокопюк В. С. Громадянське суспільство і демократизація / В. С. Прокопюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2000. – Вип. 32 : Філософія. Політологія. – С. 61 – 63.
86. Релігія і влада в Україні : проблеми взаємовідносин / Інформаційно-аналітичні матеріали до круглого столу на тему : «Державно-конфесійні відносини в Україні, їх особливості і тенденції розвитку» [Електронний ресурс]. – К., 8 лютого 2011 р. – Режим доступу : http://risu.org.ua/php/uploads/files/articles/ArticleFiles_40664_prz_2011_Rlg_smll.pdf
87. Рудич Ф. М. Много ли власти нужно власти? (Украина в контексте трансформации политических систем в странах СНГ и Балтии, Центр, и Вост. Европы) / Ф. М. Рудич. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : Изд-во «Довіра», 1999. – 301 с.
88. Рябов С. П. Політологічна теорія держави : Навч. посібник для вузів / С. П. Рябов. – К. : Тандем, 1996. – 240 с.
89. Салтовський О. І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ сторіччя) / О. І. Салтовський. – К. : Вид. ПАРАПАН, 2002. – 396 с.
90. Сергієнко Т. І. Державне управління, як один з чинників державотворення України / Т. І. Сергієнко // Збірник наукових праць Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – Запоріжжя, ЗДІА. – 2005. – Випуск № 20. – С. 125 – 137.
91. Сергієнко Т. І. Зміцнення української державності на сучасному етапі / Т. І. Сергієнко // Держава і право : Збірник наукових

- праць. Юридичні і політичні науки. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. – Вип. 30. – С. 766 – 773.
92. Сергієнко Т. І. Процеси інтеграції та дезінтеграції в умовах державотворення та трансформації українського суспільства / Т. І. Сергієнко // Грані. – 2006. – Вип. №1(45). – С. 142 – 147.
93. Синельников Р. Вибір геополітичної стратегії на сучасному етапі державотворення в Україні / Р. Синельников // Нова політика. – 2000. – № 5. – С. 22 – 27.
94. Скрипнюк О. В. Соціальна, правова держава в Україні : проблеми теорії і практики. До 10-річчя незалежності України / О. В. Скрипнюк. – К. : ІДП НАН України, 2000. – 600 с.
95. Стратегія соціально-економічного розвитку України. – К. : Вид. Ін-ту економіки НАНУ, 1994. – 232 с.
96. Україні на роздоріжжі / за редакцією А. Зіденберга, Л. Хоффана. – К. : Фенікс, 1998. – 478 с.
97. Федоренко О. Геополітичний дискурс вітчизняних політологічних досліджень початку ХХ століття / О. Федоренко // Сучасна українська політика. Політика і політологи про неї. – 2010. – Випуск 20. – С. 37 – 49.
98. Філіпенко А. С. Цивілізаційні виміри економічного розвитку / А. С. Філіпенко. – 2-ге вид. – К. : Знання України, 2002. – 190 с.
99. Фомишин С. Глобализация как новое качество интернационализации / С. Фомишин, В. Фомишина, В. Лошенко // Экономические инновации. – 2001. – № 10. – С. 52 – 66.
100. Циба В. Демократичні перетворення в країні : Діалектичні і соціально-психологічні аспекти / В. Циба // Політичний менеджмент. – 2003. – № 3. – С. 56 – 70.
101. Шайгородський Ю. Ж. Україна у вирі глобалізаційних перетворень / Ю. Ж. Шайгородський // Сучасна українська політика. – 2009. – Спецвипуск. – С. 312 – 326.
102. Шаров О. Економічна дипломатія / О. Шаров // Політика і час. – 2004. – № 2. – С. 35 – 49.
103. Шведа Ю. Р. Партії та партійна система України / Ю. Р. Шведа. – Львів : ЦПД ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 132 с.

104. Шевченко Г. Демократизація суспільства крізь призму синергетики / Г. Шевченко // Вісник Національної академії наук України. – 2007. – № 4. – С. 53 – 55.
105. Шепелєв М. Геополітична революція кінця XV – кінця XVII ст. : природа, закономірності та світове значення / М. Шепелєва // Нова політика. – 1997. – № 6. – С. 23 – 28.
106. Шульга М. Геополітика-геоекономіка-хронополітика / М. Шульга // Політичний менеджмент. – 2006. – № 4. – С. 148 – 157.
107. Юзефович В. Модель визначення пріоритетних напрямів зовнішньополітичних дій України / В. Юзефович, С. Возняк, С. Вербицький // Політичний менеджмент. – 2006. – № 5. – С. 107 – 116.

Х.IV. ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

- <http://www.president.gov.ua> – Офіційне представництво Президента України Офіційне представництво Президента України.
- <http://www.rada.gov.ua/> – Офіційний портал Верховної Ради України.
- <http://www.kmu.gov.ua/> – Офіційний портал органів виконавчої влади України.
- <http://www.mfa.gov.ua/> – Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України.
- <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/> – «Україна-Європейський Союз» – офіційний сайт представництва України при Європейському Союзі.
- <http://www.coe.int/uk/web/kyiv> – Сайт Офісу Ради Європи в Києві.
- <http://www.niss.gov.ua/> – Національний інститут стратегічних досліджень.

ХІ. КОРОТКИЙ СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Абсентеїзм (лат. «*absentia*» – відсутність) – ухилення виборців від участі в голосуванні на виборах до парламенту, президента, місцевих органів влади і т. ін. Основними причинами є аполітичність громадян, індиферентне ставлення до політики, втрата довіри до неї, низький рівень політичної компетентності виборців, невпевненість громадян у правильності свого вибору.

Автократія (грец. «*autokrateia*» – самовладдя) – система управління суспільством чи державою, за якої одній особі належить виключна й необмежена верховна влада.

Автономія (грец. «*auto*» – сам, і «*nomos*» – закон) – форма самоуправління частини території унітарної, а іноді й федеративної держави, наділена самостійністю у вирішенні питань місцевого значення в межах, які встановлені центральною владою. Населення автономної одиниці часто користується ширшими правами, ніж населення адміністративно-територіальних одиниць.

Агітація (лат. «*agitatio*» – приведення в рух, спонування) – поширення політичних ідей та гасел з метою впливу на суспільну свідомість і настрої народних мас, спонування їх до цілеспрямованої активності, політичних дій; один із поширених засобів політичної боротьби.

Агресія (лат. «*aggressio*» – напад) – несумісне зі Статутом ООН пряме чи опосередковане застосування сили однією державою (чи групою держав) проти іншої, яке має на меті захоплення території, скасування або обмеження державної незалежності, насильницьке підкорення її населення.

Бюрократія (франц. «*bureaucratie*» – панування канцелярії, «*bureau*» – бюро, канцелярія та грец. «*kratos*» – влада) – вищий, привілейований прошарок чиновників-адміністраторів у державі; ієрархічно організована система управління державою чи суспільством за допомогою особливого апарату, наділеного специфічними функціями та привілеями.

Вето (лат. «*veto*» – «накладаю заборону, заперечую») – передбачений конституціями деяких країн акт, завдяки якому глава держави або верхня палата парламенту можуть призупинити впровадження законів або рішень, які прийняті парламентом чи його нижньою палатою.

Внутрішня політика – діяльність державних органів, установ, правлячих партій, спрямована на узгодження інтересів окремих верств населення країни, на певне їх підпорядкування та можливе за конкретних умов задоволення, на збереження існуючого стану в суспільстві або на цілеспрямоване його перетворення, на забезпечення цілісності, взаємозв'язку і взаємодії окремих сфер суспільства.

Волюнтаризм (лат. «*voluntas*» – залежний від волі) – позиція суб'єкта політики, згідно з якою головним чинником досягнення поставленої мети є воля, особисті устремління й політичні наміри.

Геноцид (грец. «*genos*» – рід і «*caedere*» – вбиваю) – здійснювані владними структурами масові вбивства, переслідування, гоніння певних національних, етнічних, расових, соціальних, культурних, релігійних та інших груп, здійснювані за принципом колективної відповідальності, коли винними у чомусь вважаються всі члени певної верстви, з якої, ймовірно, хтось вчинив злочин.

Геополітика (грец. «*geo*» – земля і «*politike*» – політика) – політологічна концепція, що вбачає в політиці якоїсь держави визначальну роль географічних чинників (просторове розташування країни, клімат, розмір території, кількість населення, наявність природних ресурсів та ін.).

Глобалізація (франц. «*global*» – загальний, всесвітній) – процес посилення взаємозв'язку світу, що характеризується розширенням взаємовпливу різних країн і народів на основі сучасних інформаційних технологій. Це процес інтенсифікації економічних, фінансових, політичних, військових, культурних, ідеологічних зв'язків і залежностей між співтовариствами, що веде до уніфікації світу у всіх сферах, появи соціальних зв'язків, солідарності й ідентичності в наднаціональному масштабі.

Глобалізм – політична практика, яка зорієнтована на розв'язання локальних суспільних проблем з урахуванням їхнього взаємозв'язку з проблемами зовнішніми, більш загальними, з передбаченням їх наслідків для світових процесів.

Громадянське суспільство – суспільство громадян із високим рівнем економічних, соціальних, політичних, культурних і моральних якостей, яке, будучи незалежним від держави, спільно з нею формує розвинені правові відносини, взаємодіє заради спільного блага.

Група тиску – суспільно-політичне об’єднання, яке прагне задоволення власних інтересів через вплив на державну владу або політичні партії; від партії група тиску відрізняється тим, що вона безпосередньо не бореться за владу, не бере участі в керівництві та управлінні державою.

Демократія (грец. «*demos*» – народ і «*kratos*» – влада) – форма політичного та економічного устрою суспільства, заснована на визнанні народу основним джерелом влади; тип держави, яка декларує і втілює на практиці принципи народовладдя, права і свободи громадян, можливості для діяльності різних політичних сил, контроль за діями органів влади.

Держава – базовий інститут політичної системи та політичної організації суспільства, створений для забезпечення життєдіяльності суспільства в цілому і здійснення політичної влади домінуючою частиною населення в соціально неоднорідному суспільстві з метою збереження його цілісності, безпечного існування, задоволення загальносоціальних потреб.

Екстремізм (лат. «*extremis*» – крайній) – схильність до крайніх поглядів і способів досягнення певних цілей. Екстремісти виступають проти існуючих громадських структур та інститутів, намагаючись підірвати їхню стабільність, розхитати й ліквідувати їх силою заради своїх групових цілей.

Електорат (лат. «*elector*» – виборець) – громадяни, які мають право голосу для участі в політичних виборах; рішення й настрої електорату визначають склад виборних органів влади, впливають на позиції політичних лідерів і партій.

Етатизм (франц. «*etat*» – держава) – поширення активності та впливу держави на соціально-політичне життя із застосуванням централізації, бюрократизації та концентрації політичної влади.

Етнос (грец. «*ethnos*» – народ, плем’я) – позачасова, позатериторіальна, позадержавна спільнота людей, об’єднаних спільним походженням, культурою, мовою, історією, традиціями і звичаями, самосвідомістю та етнізмом (назвою).

Консенсус (лат. «*consensus*» – згода, одностайність) – згода між суб’єктами політики з певних питань, на основі базових цінностей і норм, спільних для всіх основних соціальних та політичних груп суспільства; прийняття рішень без голосування за виявленням всезагальної згоди.

Консерватизм (лат. «*conservo*» – зберігаю, охороняю) – політична ідеологія і практика суспільно-політичного життя, що орієнтована на збереження і підтримання існуючих форм соціальної структури, традиційних цінностей і морально-правових засад.

Конформізм (лат. «*conformis*» – подібний, відповідний) – пристосовництво, пасивне беззаперечне прийняття існуючих порядків, пануючих ідей і цінностей, стандартів поведінки, норм і правил, безумовне схиляння перед авторитетами.

Корупція (лат. «*corruptio*» – підкуп, занепад) – підкупність, продажність, хабарництво державних посадових осіб, політичних і громадських діячів, урядовців та високопоставлених чиновників.

Політична криза (грец. «*krisis*» – завершення, злам) – тимчасове призупинення чи припинення функціонування окремих елементів або інститутів політичної системи; значне поглиблення й загострення наявних політичних конфліктів, політичної напруженості.

Легітимність (лат. «*legitimus*» – законний, правомірний) – здатність політичного режиму досягати суспільного визнання й виправдання обраного політичного курсу, винесених ним політичних рішень, кадрових або функціональних змін у структурах влади.

Лібералізм (лат. «*liberalis*» – вільний) – політична та ідеологічна течія, що об'єднує прихильників парламентського ладу, вільного підприємництва і демократичних свобод.

Лобізм (англ. «*lobby*» – кулуари) – діяльність соціальних груп, які обстоюють свої особливі політичні інтереси; групи тиску на органи законодавчої та виконавчої влади.

Міжнародні організації – об'єднання держав, національних громадських організацій та індивідуальних членів з метою вирішення питань регіонального або глобального характеру, відвернення та врегулювання військових конфліктів.

Місцеве самоврядування – політико-правовий інститут, у межах якого здійснюється управління місцевими справами в низових адміністративно-територіальних одиницях (громадах) через самоорганізацію місцевих жителів, за згодою і при підтримці держави.

Політична модернізація (франц. «*modern*» – новітній, сучасний) – закономірна тенденція функціонування й розвитку політичної системи відповідно до реалій та вимог часу; процес трансформації

суспільства, що супроводжується формуванням політичних інститутів, соціальною мобілізацією та поглибленням політичної участі, поширенням демократичних цінностей і норм, властивих розвиненим країнам, у країнах менш розвинених.

Народ – історично змінна спільність соціальних груп, яка включає в себе на різних етапах історії класи і прошарки, що беруть участь у вирішенні проблем суспільного розвитку; все населення певного політико-географічного середовища (країни).

Нація (лат. «*natio*» – народ) – історична спільність людей, що складається у процесі формування спільності території, економічних зв'язків, літературної мови, етнічних особливостей культури й характеру.

Опозиція (лат. «*oppositio*» – протиставлення) – протидія, опір певній політиці, політичній лінії, політичній дії; організація, партія, група, особа, які виступають проти панівної думки, уряду, системи влади, конституції, політичної системи в цілому.

Патерналізм (лат. «*pater*» – батько) – політична доктрина й практика, які виходять із припущення про те, що народ безпосередньо потребує батьківської уваги, турботи й піклування з боку влади, що громадяни, мов неповнолітні діти, без підтримки й сприяння влади не здатні зрозуміти, що є вигідним для них, не в змозі власноруч досягти своїх цілей, задовольнити свої потреби.

Плюралізм (лат. «*pluralis*» – множинний) – ідейно-регулятивний принцип суспільно-політичного й соціального розвитку, що випливає з існування декількох (чи багатьох) незалежних начал політичних знань і розуміння буття; система влади, заснована на взаємодії та протилежності дій політичних партій і громадсько-політичних організацій.

Політична конфронтація (франц. «*confrontation*» – протиборство) – тип взаємовідносин між суб'єктами політики, заснований на протиставленні їх потреб, інтересів і дій.

Політичне партнерство (франц. «*partenaire*» та англ. «*partner, parcerner*» – співнащадок) – це вид відносин між політичними інститутами, громадськими організаціями та рухами, їх лідерами. Мета такого партнерства полягає в обліку, узгодженні і реалізації інтересів різних суб'єктів політики. В якості партнерів можуть виступати однорідні учасники політичного життя (наприклад, партії, рухи, групи

інтересів та їхні лідери) і різномірні (держава і політичні організації; держава і групи тиску; блоки, союзи, коаліції та ін.)

Політичний процес (лат. *«processus»* – просування) – хід розвитку політичних явищ; сукупність дій різноманітних політичних сил, течій, котрі прагнуть здійснення певних політичних цілей, програм.

Популізм (лат. *«populus»* – народ) – схильність політиків домагатися визнання їхньої громадської діяльності, популярності, вдаючись до простих, прийнятних для населення аргументів та пропозицій, уникаючи непопулярних, але необхідних заходів щодо вирішення суспільних проблем.

Правова держава – тип держави, основними ознаками якої є зв'язаність правом, верховенство закону, поділ влади, правовий захист особи, юридична рівність громадянина й держави.

Сепаратизм (лат. *«separatus»* – окремий) – рух за територіальне відокремлення тієї чи іншої частини держави з метою створення нового державного утворення або надання певній частині держави автономії за національними, релігійними чи мовними ознаками.

Соціальне партнерство – форма соціальної взаємодії різноманітних державних інститутів та інститутів громадянського суспільства, яка дозволяє їм вільно виражати свої інтереси і знаходити цивілізовані способи їх гармонізації та реалізації.

Тероризм (лат. *«terror»* – жах, страх) – здійснення політичної боротьби засобами залякування, насильства аж до фізичної розправи з політичними противниками; дестабілізація суспільства, державно-політичного ладу шляхом систематичного насильства та залякування, політичних вбивств, провокацій.

Толерантність (лат. *«tolerantia»* – терплячий) – терпиме ставлення до інших, чужих думок, вірувань, політичних уподобань та позицій; вона є неодмінною умовою демократичного, правового, стабільного суспільно-політичного устрою.

Шовінізм (франц. *«chauvinisme»* – від імені капрала наполеонівської армії Н. Шовіні) – агресивна форма націоналізму, проповідування національної виключності, протиставлення інтересів однієї нації інтересам іншої нації; схильність до розпалювання національної ворожнечі й ненависті.

ЗМІСТ

I. ВСТУП	3
II. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ	5
III. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	9
IV. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ	10
Тема 1. Предмет курсу. Методологія та історіографія дослідження політичних стратегій	10
Тема 2. Трансформаційні процеси в державотворенні	12
Тема 3. Демократизація суспільного життя в Україні	14
Тема 4. Внутрішньополітичні стратегії сучасної України	18
Тема 5. Пріоритети економічного розвитку	22
Тема 6. Стратегії культурного розвитку	24
Тема 7. Наука і освіта як складові стійкого розвитку України ..	28
Тема 8. Зовнішньополітичні стратегії незалежної України	31
V. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	35
VI. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	49
VII. РЕКОМЕНДОВАНІ ТЕМИ РЕФЕРАТІВ	60
VIII. ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ З КУРСУ	62
IX. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО РОБОТИ З ПЕРШОДЖЕРЕЛАМИ	64
X. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	81
XI. КОРОТКИЙ СЛОВНИК ТЕРМІНІВ	96

Навчальне видання

**Кормич Людмила Іванівна
Краснопольська Тетяна Миколаївна**

ПОЛІТИЧНІ СТРАТЕГІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Навчально-методичний посібник

Макет Костюрін О.О.

Підписано до друку 20.05.2015.

Формат 60х84/16

Ум.-друк. арк. 4,64

Зам. № 1506-20.

Наклад 50 прим.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №1044 від 17.09.02)

м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25. Тел. (048) 7777-591

e-mail: maritimebooks@yandex.ru

www.law-books.od.ua